

Ангел Джонев

ПОГРОМЪТ
В
БОСИЛЕГРАДСКО

15 – 16 май 1917 г.

© Ангел Симеонов Джонев – автор, 2016

© Издателство „Фабер“, 2016

ISBN 978-619-00-0444-8

Рецензенти:

Проф. д-р Веселин Янчев

Проф. д-р Пламен Павлов

Доц. д-р Александър Гребенаров

Ангел Джонев

ПОГРОМЪТ В БОСИЛЕГРАДСКО

15 – 16 май 1917 г.

Първо издание

•

Технически редактор: Ивелина Джонева

Превод от сръбски език: Иван Николов

•

Формат: 60 x 84 / 16

Печатни коли: 5,75

•

Книгата е подготвена за печат и отпечатана от:

ФАБЕР

В. Търново, п.к. 241

(062) 600 650; www.faber-bg.com

Ангел Джонев

ПОГРОМЪТ
В
БОСИЛЕГРАДСКО

15 – 16 май 1917 г.

Кюстендил • 2016

---

*Посвещавам на предците ми от Кюстендилското Краище:
Христо, Младенка, Джоне, Стойне, Ценка, Симеон, Юла,
Таско, Давидко, Струма, Стамена, Витан...*

СЪДЪРЖАНИЕ

Пролог	7
Завръзка	11
Кулминация	15
Развързка.....	32
Епилог	41
Приложение.....	45

ПРОЛОГ

От 15 и 16 май 1917 г. ни дели близо век. Време достатъчно за анализиране на миналото. Но трагичните събития, разиграли се в Босилеградско през тези два дни, стоят встрани от изследванията. Малцина са авторите, които споменават или само отбелязват за случилото се. Цялостно изследване няма нито в българската, нито в сръбската историография. Изключение прави краеведът Александър Младенов, който в книгата си „Долна Любата“ отделя значително място за изясняване на детайлите. Той обаче работи основно по устни спомени и няма достатъчно писмени източници на разположение.¹ Изворите са разпръснати в архивохранилищата на Р България – Централен държавен архив, Научен архив на Българската академия на науките, Държавен военноисторически архив – Велико Търново, Държавен архив – Кюстендил и Регионален исторически музей – Кюстендил. Няколко документа са публикувани в сборника „Българите от Западните покрайнини (1878 – 1975)“. Не трябва да се пропуска и неотдавна обнародваният дневник на Коста Милованович Печанац. На тази база обективно могат да се разгледат причините, мотивите, конкретните събития и резултатите от проникването на сръбската паравоенна формация в Босилеградския край в средата на месец май 1917 г. Изводите остават

---

¹ **Димитров, Т.** Босилеградският край в сръбската експанзия към българските земи до 1920 г. Кюстендил, 1996, 45 – 46; **Митровић, А.** Устаничке борбе у Србији 1916 – 1918. Београд, 1987, 379 – 393; **Младенов, Ал.** Долна Любата. Кратка история. Родословия, бит, обичаи и традиции. Ниш, 2011, 56 – 66.

в завет за поколенията, за да се познава историята и да не се повтаря периодично.

Босилеградският край от Кюстендилски окръг на три пъти става жертва на сръбската експанзия. На полосата между двете държави първи хората от Краището понасят агресията на съседите в Сръбско-българската война от 1885 г. Вторият път вражеската армия прониква през Междусъюзническата война в края на юни 1913 г. През десетдневката на сръбската окупация е извършено голямо мародерство. В Босилеградско и в крайнината Каменица установените загуби са в размер на 467 546 лв. Унищожени са 16 420 дка, засадени с различни култури. Заграбен е добитък, имущество и храни на 542 домакинства. Предпочитаната плячка са предимно дребен добитък – овце, кози, свине, кокошки, но и едър – говеда, коне. От храните основно са задигнати житни култури, брашно, сирене, масло и ред други артикули, сред които важно място заема ракията. При сумирането по общини се оказва, че са откънати над 2000 литра. Посегателство е извършено на движими вещи, не са пощадени общинското и училищното имущество като маси, прозорци, чинове, учебни помагала, а в с. Караманица и цялата училищна библиотека. Невъзможното да се задигне подлежи на унищожение. Например в с. Дукат са изгорени 37 къщи, 23 плевни, 25 кошера и 5 хамбара. Не е простено и на хората, като в селата от района са убити над 40 души – предимно деца и старци.² Поведението към цивилно население показ-

---

² **Захариев, Й.** Краище. – В: Цариброд, Трън, Босилеград. С., б.д., 15–16; **Димитров, Т.** Сръбските грабежи и насилия в Кюстендилското Краище и крайнината Каменица през Междусъюзническата война 1913 г. – В: Кюстендилци във войните за национално обединение 1912–1913 г. Кюстендил, 1997, 36-42; **Джонев, А.** Кюстендилският край в борбите за национално обединение на българския народ (1878–1913 г.). Македонски преглед, № 3, 2015, 95–115;

ва какво представлява противниковата армия. Въобще за отношенията по време на Балканските войни се произнася Карнегиевата анкетна комисия, която разобличава воюващите, но жестокостта на сърби и гърци остава ненадмината.

Третия път, когато Босилеградско се изпречва пред сръбския гняв, е в разгара на Първата световна война. България се включва в геополитическия сблъсък на 1 октомври 1915 г. на страната на Централните сили. Целта е да завърши националното си обединение. Коалицията включва четири държави, като заедно с Царството в съюза са Германия, Австро-Унгария и Османската империя. Другата групировка обединява много повече страни, като основните са Франция, Великобритания, Италия и Русия, а на Балканите – Сърбия и Черна гора. Постепенно във времето към тях се присъединяват Румъния и Гърция. Българската армия започва заедно със своите съюзници първоначално офанзива против Сърбия. За близо два месеца кралството фактически престава да съществува. Остатъкът от армията му се спасява на територията на Гърция. В овладените зони Централният съюз въвежда своя администрация. България създава Македонската и Моравската военноинспекционна област, където са изградени окръжни, околийски и общински структури. Главната квартира на Действащата армия се разполага в Кюстендил.

През 1916 г. войната продължава на два фронта. Заедно с южния по границата с Гърция се появява и северен в Румъния. Сраженията са кървави със сериозни човешки и материални загуби. Българската армия заедно със съюзническите отвоюва значителни територии и към Царството са присъединени още Добруджа и Югоизточна Македония, но пък е отстъпен районът на Битоля.³ Именно натискът на съглашен-

---

³ За хода на войната по-подробно вж.: **Марков, Г.** Голямата война и българския ключ за европейския погреб 1914–1916. С., 1995; **Същият.**

ците в последния участък се съчетава с провеждане на диверсионни и саботажни акции в Поморавието. С тази задача е натоварен сръбският поручик Коста Милованович Печанац. Фамилията му на български език се превежда още като Печанец или Пекаянец. Той има дълъг стаж в борбите в Македония. Участва в Балканските, а в Първата световна война успява да се спаси и бяга заедно с остатъка от сръбската армия на гръцка територия. Оттам в края на септември 1916 г. със самолет е транспортиран в Поморавието със задачата да оглави въоръжената борба в тила на Централните сили. Привърженик е на партизанската тактика, а и такива са дадените му инструкции. Провежданите диверсионни акции се координират с опитите за пробив на фронта от съглашенците.

Голямата война и Българската стража между Средна Европа и Ориента 1916 – 1919 г. С., 2006; **Петров, Ив.** Войната в Македония (1915 – 1918). С., 2008; Българската армия в Първата световна война. С., 2015.

ЗАВРЪЗКА

През пролетната офанзива на Южния фронт планът е приведен в изпълнение, като акциите в тила се засилват. Те обаче преливат във въоръженото Топличко въстание от първата половина на март 1917 г. До края на месеца съпротивата е сломена от българската и австроунгарската армия. Участието на Печанац във въстанието е доста спорно, защото е против подобни масови действия. Заради колебанията си е обвинен в страхливост от своите съратници. Едва ли е толкова нерешителен, защото в дейността си проявява склонност към жестокости и убийства.⁴ Въпреки поражението в района остават да действат редица чети, които предприемат удари с оглед започнатата повторна съглашенска офанзива в края на април и първата половина на май 1917 г. В техния арсенал се включва жаждата за мъст от стореното през войната и особено в потушаването на въстанието. Този мотив не е нов в историята. С него от дълбока древност се маскират много кървави жестокости и престъпления. Основните потърпевши в повечето от случаите са обикновени хора, цивилни, беззащитни, възрастни, деца и жени. Поводи за злодеяние винаги се намират.

Информиран от различни източници за сраженията по Южния фронт, войводата К. Печанац предприема отново удар в тила. За потенциални атаки по жп линията Ниш – Сурдулица – Враня военнопололицейската секция своевременно преду-

---

⁴ **Вълков, М.** Българското военноадминистративно управление в Поморавието, Косово и Вардарска Македония (1915–1918). Дисертация. С., 2015, 337–341, 350–351.

преждава Главната квартира в Кюстендил.⁵ Крути мерки обаче явно бързо не са взети. Печанац оглавява немалка паравоенна формация, около 350 души пехота и 40 конници, но точният им брой е спорен. Той я разделя на пет части с командири Илия Радонич, Йован Йелич, Радослав Павич, Божко Чупич и Алекса Андрич. Кавалерията се ръководи от Александър Пипера. На 13 май 1917 г. четата му напада гара Ристовац и успява да прекъсне движението на влаковете между Ниш и Скопие. Отделно атакува санитарна композиция с ранени български и германски войници, като част от тях избива.⁶ Под обстрел попадат и бежанци от Македония. Тук на предводителя се отдава възможност да реализира един свой замисъл. Той от време планира да нападне довоенната българска територия. Вместо да потегли назад, част от хората, около 2/3 от състава, продължава към довоенната граница.

Четата преминава р. Българска Морава и се насочва към старите предели. Още същата или на следващата година специално за целта е създадена римуваната творба „Комитски поход в България“, с автор „Очевидец“. Независимо не само от твърде конкретния псевдоним, от текста става ясно, че създателят или колективът участват в събитията. Към подобен род творчество трябва да се подходи с известна предпазливост, но не бива да се отхвърля напълно. Информацията, която се съдържа, показва гледната точка и мотивировката на нападателите. При съпоставяне с останалите източници може да се види къде е достоверността и кога се преминава към манипулация. В текста след дълъг увод се маркират подготовката, подвизите около гарата и твърде общо маршрутът:

---

⁵ ДВИА, ф. 40, оп. 2, а.е. 1018, л. 65, 103.

⁶ Митровић, А. Цит. съч., 379 – 393.

*А оттам нататък тръгнаха
и в българска земя влязоха –
от Ристовац до Босилеград.
За два дена усилен марш
всички български села запалиха,
каквото на пътя им застана, прегазиха.⁷*

Според дневника на Печанац те се придвижват незабелязано към връх Патерица, където до 1912 г. се събират българската, сръбската и турската граница. На 14 май лагеруват в близост до с. Поляна.⁸ Това безспорно е днешното селище Бабина поляна. Колибарският характер на населените места в района не позволява категорично определяне в кое землище прекосяват и престояват на бивак. От наличните документи се потвърждава, че през нощта преминават през една махала на с. Стоевци, Кривоаланечка околия. „Четата е вършела зулумлуци, малтретираща множество селяни, ранила един тежко и е отвлечала дребен добитък и коне.“ – докладва на началника на щаба на Действащата армия в Кюстендил етапният комендант на Крива паланка. Първа жертва на сръбското насилие стават местните македонски българи. Според друг източник преминават и през с. Цървени град. Целта е достигната на сутринта, когато навлизат в Босилеградския край, Кюстендилска околия. В действителност се оказва, че не се спазва напълно конспиративният подход. Демонстрираното отношение към населението разкрива разбойническия характер на бойната единица. На другия ден веднага към района са насочени 100 души от кривоаланечката милиция. Реакцията се оказва закъсняла.⁹

---

⁷ ЦДА, ф. 176к, оп. 4а, а.е. 24, л. 76, 83.

⁸ Дневник Косте Миловановића Пећанца од 1916. до 1918. године. Приредила Др Божица Младеновић. Београд, 1998, с. 112.

⁹ ДВИА, ф. 036, оп. 1, а.е. 20, л. 5, 6; ф. 40, оп. 2, а.е. 1018, л. 105.

Въпреки че още с атаката на гара Ристовац става ясно за наличието на силна сръбска чета в района, явно мерките за преследване не дават резултат. Може би заблудата идва от разделянето на формацията на две части и завръщането на едната назад. Направените пропуски са фатални. Четата не се проследява стриктно, изглежда следите ѝ са изгубени. Иначе не може да се обясни защо не са съсредоточени достатъчно сили за защита на района, през който преминава. Българската администрация и военните явно нямат сведения за предприятия от Печанац поход на изток. Информацията изглежда е откъслечна и пристига при отговорните фактори значително късно.

Историческите извори се разминават по отношение на числения състав на паравоенната формация, достигнала до Босилеградско. Броят се простира от 200 до 500 души, но по-скоро става въпрос за около 200 – 250 души. Една част от тях са кавалеристи, като и тук цифрата е спорна. Това вече се дължи на обстоятелството, че при самото движение те крадат коне и увеличават количеството им. Във всеки случай личният състав е по-малък от този, нападнал гара Ристовац. Интересното е, че част от четниците се оказват от селищата, разположени в близост до довоенната граница. Фактът се потвърждава от свидетелски показания на оцелели, които твърдят, че познават някои от своите мъчители. В единични, непотвърдени сведения, се говори за наличието в паравоенната формация на отделни българи от Босилеградско, емигрирали преди време в Сърбия. Районът не е напълно непознат за атакуващите, което е сериозно предимство. Изглежда в предварителната подготовка е извършен надлежен подбор на подходящи за целта лица. Друга важна тактика за заблуда е облеклото им. Част от четниците носят български военни униформи и първоначално се придвижват така, сякаш охраняват сръбски пленници. С подобен ред влизат в довоенните български предели в утрото на 15 май 1917 г.

КУЛМИНАЦИЯ

Първата жертва по пътя им става с. Горна Любата. Предводителят К. Печанац отбелязва в дневника си – „Тръгнахме от тримеждието, преминахме в българската страна и дойдохме в река Любата. Селата, които бяха покрай реката, през които ние преминахме с групата, не сме палили, а хората са клани и убивани, не палехме затова, че не искахме да откриваме терена, където преминаваме.“¹⁰ Замисълът е хитър, но не е изпълнен изцяло. Документи показват, че палежи са извършени веднага, но не са масово явление. Комендантът на Кюстендил подп. Андреев докладва два дни след събитието – „Досега се установи, че сръбската чета е минала през Червени град, Горна Любата, гдето опожарили три къщи и убили няколко хора. Оттам навлезли в с. Долна Любата, гдето убила учителя и други селяни. Всичко в казаните две села е известно досега за 22 убити и 6 ранени.“¹¹

Краеведът Александър Младенов събира сведения от разкази на местното население и детайлно описва събитията. Първи под удара попадат жителите на Горнолюбатската махала Колчина гарина. Тук в къщата им са убити Милош Цветков на 70 г. със синовете си Саве на 40 г. и Йосиф на 35 г. Същата съдба има Заре Стоянов на 38 г. Деянията се извършват пред техните близки, които се спасяват в бягство сред плач и писъци. Нападателят достигат в центъра на селото и атакуват местните кръчми. Въпреки своевременното предупреждение

---

¹⁰ Дневник Косте Миловановића Пећанца..., с. 112.

¹¹ ДВИА, ф. 40, оп. 2, а.е. 1018, л. 105.

дение на селския пъдар за нахлуващите „комити“, никой не помръдва от мястото си. Несериозното и даже подигравателно отношение им коства живота. Така под ножа минават Анакия Стоилков на 60 г., Антон Янков на същата възраст, брат му Заре Янков на 55 г. и Асен Велинов от близкото село Плоча. В съседната кръчма е заклан собственикът Рангел Гергинов на 45 г. С живота си се прощават Спас Атанасов на 67 г., Станчо Георгиев на 78 г. и Тасо Иванов на 50 г. от махалата Латков дол. Стойко Гергинов и Мито Митков – и двамата на 28 г., са застреляни, докато се къпели в реката. В махалата Дуляци залавят 75 годишния Петрун Стоянов, когото измъчват да предаде парите си. При щателния обиск намират в пояса му 74 жълтици и ги задигат, а собственика заколват „като агне“. Същата участ спохожда Иванко Стаменков на 54 г., само че той се оказва беден и вземат само живота му, но след страшни изтезания и малтретиране. В селото кървавата равностметка е най-голяма за целия Босилеградски край – жертвите се оказват 16 души. Унищожава се движимо имущество и храна. Извършват се палежи на къщи.¹²

Като описва събитията след близо 2 години, началникът на Планинската дивизия ген. Петров разглежда тактиката на четниците. Те действат разделени на групи в различни посоки – „Селяните не са могли да избягат, защото предните части от четата били облечени в български войнишки униформи, тъй че с нищо не можело да се разбере, че това е разбойническа чета. Освен това тя тъй бърже вършела нападенията си и тъй добре се охранявала, че никой не е можел да избяга по пътя за с. Долна Любата; на това село не е можело да се съобща да избяга или да вземе мерки за отбиване на нападението.“

---

¹² Младенов, Ал. Цит. съч., 56–59.

Първата жертва е ликвидирана още по пътя между селищата. Дивизионният началник докладва детайли – „Преди да влезе в селото, на около половин километър от него, четата е срещнала италианеца Алфердо Морини, надзирател на мина-та „Благодат“, и го заклала като овца, като го обрала до стотинка.“ Докато другите са българи, което е равно на врагове, то последният е от съюзниците. В подобен момент такива хора едва ли се интересуват от произхода. Изпречилият се случайно на пътя набързо е изпратен при всевишния. Прикритието на униформата си казва думата и в с. Долна Любата. Излъган от външността на преминаващите, вместо да се укрива, излиза да види шествието Стою Яначков Попов. Началникът пресъздава разигралата се драма в диалог – „В този момент един от четниците слязъл от коня си и попитал учителя: „Ти какъв си?“ – „Аз съм учител тук.“ Веднага след това разбойникът забил ножа в гърдите на нещастния учител, който след 5–6 минути издъхнал.“ И в това село се повтаря познатата тактика. Блокират се изходите, за да не се допусне някой да избяга и извести в Босилеград. Основната част се отдава на плякосване, грабеж, а изоставеното, което не може да се носи, се унищожава. Откраднатото се товари на конете, а домакинският инвентар повсеместно се поврежда. В плен попадат общинският кмет, държавният и секретар-бирникът.¹³

Краеведът описва страшната картина – „Разбивали и зимниците, където пиели без мяра люта сливова ракия и вино. 200 четници се разпуснали и всички яли и пили, каквото искали, защото селото е едно от най-богатите в Краището, а селяните плащали кръвен данък без вина и дим се виел над селото им. Това е денят, в който мирните и трудолюбиви селя-

---

¹³ Българите от Западните покрайнини (1878–1975). Съставители Елена Бугарчева, Людмила Зидарова. С., 2005, 111–112.

ни били завити в черно. Злите кръвници се веселили и пиели на чужда земя, останала без закрила и помощ, защото чедата ѝ не се връщали от войната, в която мнозина оставили костите си по бойните полета, бранейки отечеството си.“ Най-много ядове им създала касата на Стоимен Христов, която не могли да отворят. Зет му Васе избягал с ключовете в гората. Така се появява тъжната за грабителите констатация: „Няма Васе – няма кесе“. Убити са още Аризан Тричков на 62 г., Стоимен Цветков на 56 г., Новко Здравков на 80 г., Ненка Иванова на 64 г., Станчо Христов на 86 г., Глигор Богиначков на 48 г. Тичайки да се скрие, от движение е прострелян 11-годишният Владимир Атов, който умира след време от раната си. В Долна Любата кървавата сметка прави 9 души. Така сборът в двете села се равнява на 25 жертви.¹⁴ Комендантът на Кюстендил отбелязва 22 убити и 6 ранени.¹⁵ Дивизионният началник съобщава за „заклани 21 човека“ само в Долна и 3 в Горна Любата, където се упоменава за още жертви, но не се посочва броят им.¹⁶ Статистическите сведения са близки. Между 22 и 25 души, а може би и повече, се прощават с живота си само в предиобеда на 15 май 1917 г.

Около 10 ч. четата продължава кървавия си път към отстоящия на 14 км Босилеград. Специално внимание се отделя на осигуряването на достатъчно коне. Постепенно пехотата се превръща в кавалерия. Задигнат е един ат – собственост на Трайко Харизанов, кмет на с. Църнощица. Последният успява да се спаси от явна смърт и организира въоръжена група, която преследва сърбите. Двама негови съселяни обаче нямат шанс. По пътя са заклани Арсенко Големоречки и Йордан Ва-

---

¹⁴ Младенов, Ал. Цит. съч., 59–61.

¹⁵ ДВИА, ф. 40, оп. 1, а.е. 1018, л. 105.

¹⁶ Българите от Западните покрайнини..., 111–112.

силков на 22 г., като конете им са задигнати. Според Ал. Младенов авангардна задача на четата в този участък изпълнява Васил Цветков, преселил се от Долна Любата в Сурдулица. Тук последният има случайна среща с майка си, която пътува с още двама души. Тя не го познава, но групата е предупредена да напусне пътя. Така те се спасяват по чисто субективни причини. Пощаден е и случайно пътуващият войник Мите Спасов. Той лично е разпитан от Печанац за наличието на български подразделения. Войводата узнава, че подобни в близост няма и възнагражда боеца със специален пропуск да се придвижи до своето родно село Горна Любата.¹⁷ Доколко подобни сюжети са истина, трудно може да се каже. Животът поднася всякакви изненади, а някои пък се украсяват и придобиват характеристиките на легенди.

В ранния следобед четата достига до местността „Воденици“, в близост до с. Босилеград, където се вливат Любатската и Божичката река и образуват Драговищица. Наблюдателно овчарче разпознава сръбските униформи, а изнасилването на няколко заловени жени още повече му служи за доказателство за предстоящото нещастие. То разпространява страшната вест в селището. Четата се разделя на три колони и започва настъпление към 14 часа. Дясната се движи по десния бряг на Драговищица, лявата по пътя за близкото гробище, най-голямата – средна, тръгва направо по шосето.¹⁸

Босилеград е голямо село, в което според последното преброяване от 1910 г. живеят 1224 души. Център е на община, а до 1901 г. и на околия. В него функционират смесена прогимназия и две основни училища, болница, поща, клон на Българската земеделска банка и мирови съд. Сред занаятите се

---

¹⁷ Младенов, Ал. Цит. съч., 62 – 64.

¹⁸ Българите от Западните покрайнини..., с. 112.

открояват шивачи, общари, кожухари, грънчари, хлебопекари, бакали, бръснари. Търговията и услугите също са представени. В основната си част хората се занимават със земеделие. Отстои от окръжния център Кюстендил на 43 км.¹⁹

Двете гледни точки на злосторника и жертвата са достатъчни за оформянето на случилото се. Представителят на първата – войводата К. Печанац, свидетелства без заобикалки: „Вървахме покрай реката, докато в 2 часа пристигнахме в градчето Босилеград. Влязохме в градчето, но гражданството беше известно и избягало, от градчето почти не намерихме никого, само имахме пред градчето сблъсък с някакви техни въоръжени хора и жандарми, които бяха в градчето. Малко по-късно те отстъпиха и ние влязохме в градчето, кого намерихме убихме, а градчето абсолютно цялото запалихме, така че то се превърна в пепел.“²⁰ Информацията е твърде обща и не дава възможност за локализирането на конкретни лица и действия. Явно войводата пази конспиративност, защото пленен, дневникът се превръща в доказателство пред съдебните органи. Или пък няма кой знае какво да добави. В това отношение текстът на „Комитския поход в България“ е по-обширен.

*Когато стигнаха до Босилеград,
войводата се надяваше да нападне,
на си викна с това бяло гърло
и дочу го цялата войска:
“Напред, братя, завзимайте града,
че иначе може да се страда.”*

---

¹⁹ Алманах Царство България. С., 1917, отдел 2, с. 13.

²⁰ Дневник Косте Миловановића Пећанца..., с. 112.

Тогава четниците атакуваха
и първите залпове направиха.
Четвъртата чета беше най-силна,
защото от нищо не се е плашеше:
„Юруш, напред срещу душманина клет!
Няма такъв, който ще ѝ пречи.“
Божко Чукич реката прегази
и пръв влезе в Босилеград.
С тях е момчето Радосав Марков,
Станко Аджич с него на брода.
Тук е и храбрият Павлович Йован,
който не желае нито минута да спре –
само тича и с пушката стреля.
Тогава на българите зла съдба се случи:
добрият юнак от Бучинца, Вуя,
останалите след него тичат
и Вученич Джоко от Балчак
в Босилеград влезе, без да отстъпва.
Пета чета на Николич Йована
и с тях Миочич Тодор,
и с него Гойко Комитлия от Белица
в Босилеград влезе като делия.
И Братнимир Миочич тогава
хукна към Босилеград,
а Радонич, наведен делия.
Подпоручикът ни беше Илия
останалите всички с него по ред –
тичат напред и стрелят в града.
Тогава сърбите превзеха Босилеград
и с жив огън го запалиха.

*Запалиха сгради и здания,
направи се страшна пропаст –
магазини и държавни имоти –
всичката търговска стока изгоря,
тогава назад се повърнаха.*²¹

Текстът дава кратки сведения за бойните подразделения, имената на ръководителите и отличилите се участници, както и тяхното държание. Основна роля изиграват четвъртата и петата чета. Те са увековечени заедно с проявилите се при атаката. Авторът обаче не е отчел, а и сигурно за целите му не е и необходимо, че за сериозна битка и дума не може да става. По-скоро отпорът е кратък, както констатира Печанац, защото сърбите превъзхождат българските защитници. Последните явно се стремят да осигурят минимално време на цивилните да напуснат населеното място. Така е пропилян факторът на изненадата, използван умело в предходните две селища. Но внушението на „Очевидеца“ е необходимо за публиката му, иначе как би се доказало геройството. Какви юнаци може да са хора, превзели без особено усилие и оплячкосали едно голямо село, определяно от тях като град. По-скоро са в категорията на разбойниците и мародерите.

Директорът на прогимназията Петрун Сираков записва покъртителната картина от гледната точка на жертвата. В този ден той заедно с учениците е на екскурзия в близката местност „Кремиково“. Може би и това ги спасява от гибел. Изстрели привличат вниманието му. „Излязох на баира, отдето се вижда селото. Гледам: полето беше покрито от бягачи жени, деца и мъже по направление към мястото, дето са учениците. Пристигнаха бягачи хора и казаха, че сръбски раз-

---

²¹ ЦДА, ф. 176к, оп. 4а, а.е. 24, л. 76, 82 – 83.

бойници нападнали селото. Децата избягаха по направление към Кюстендил заедно с двете учителки, които придружиха сутринта учениците. Престрелката престана. Минаха се около 5 минути и се издигна кълбо дим – запалиха най-крайната къща откъм западната част на селото. След това зачестиха по разни места – накъм източната страна – да се явяват кълба дим и след това пламъци. Аз се отпавих към с. Радичевци със сестра ми, двамата.“ – обрисова палежа директорът и продължава – „Вървахме бавно. Очите ми постоянно бяха обрнати към горящото село!... Душата ми се свиваше от ужасна болка!... Сърцето ми се късаше от болки!... Когато почнах да слизам към с. Радичевци, селото се съвършено изгуби в дим и пламъци. Само училището и черквата се виждаха. Стълбо-ве дим се издигаха в облаците, подгонени от северния вятър... Цялото пространство – селото и част от полето – представляваха море от дим! Аз едвам се тътрех из стръмнината към селото. Слязохме на шосето и се отпавихме по него. Шосето беше покрито с коли, добитък и хора от с. Райчиловци и Радичевци, които бягаха надолу.“²² Българинът също свидетелства за кратък въоръжен отпор. Фактите се потвърждават взаимно. Хората успяват да се оттеглят навреме, в резултат на което жертвите са единици.

Дивизионният началник в споменатия доклад също пресъздава трагедията, разиграла се в бившия околийски център – „Населението, което и през 1913 г. е изпитвало нападение на сърбите, панически е избягало по посока на с. Извор. Така Босилеград останал в ръцете на четата, която почнала да го граби и пали. До 5 часа след пладне $\frac{3}{4}$ от хубавото и богатото село е било в пламъци. Убити са само 4 души – тези, които не са успели да избягат. Двете деца, които не са успели също

---

²² Българите от Западните покрайнини..., с. 98.

да избягат, се затворили вкъщи и тук изгорели. Точно в 5 часа след пладне се започнала престрелка по височините южно от Босилеград – това е бил църнощицкият кмет със своите 11 въоръжени селяни. В четата настъпило смут и последната напуснала горящия Босилеград и се отправила за селото Долна Лисина.²³

Жертви на нападението стават Никола Стоименов на 11 г., Стоян Гергинов на 73 г., Цветко Миладинов и Митре Пейчев на по 70 г. Другите двама остават засега неизвестни. По всичко изглежда, ако броят, посочен в документа, е верен, че се издирват един възрастен и едно дете. Кметът на Босилеград, Йоне Дончев, е лаконичен в определяне на причината за смъртта им – „убит от сръбски четници“. По-директен е вече споменатият му колега Трайко Харизанов от с. Църнощица. Той в смъртния акт на Йордан Василков записва – „убит в местността „Обе-реки“ от сръбски разбойници“.²⁴

Именно последният кмет организира въоръжена група и обстрелва горящия Босилеград. Настъпилият смут сред четниците дава своя ефект и те се оттеглят назад, като поемат вече по друг път. К. Печанац не споменава за престрелка с въоръжени българи, които принуждават паравоенната формация да се оттегли. „След като свършихме с градчето, върнахме се един-два километра назад и тръгнахме към Божичка река и от лявата и дясната страна на реката, запалихме близките села до основи и убивахме. Тази нощ нощувахме в село Долна Лисина, т. е. село на лявата страна на реката.“ – за новите подвизи си записва войводата.²⁵ Не става ясно кои села са нападнали. Другите източници не потвърждават отклонение от пътя

---

²³ Българите от Западните покрайнини..., с. 112.

²⁴ ДА-Кюстендил, ф. 280к, оп. 1, а.е. 25 л. 36, 37, 38; а.е. 59, л. 21.

²⁵ Дневник Косте Миловановића Пећанца..., с. 112.

им. По-скоро махалите, разположени надалеч по между си, са възприети като отделни селища.

В „Комитски поход“ отново се споменават повече подробности:

*Тогава назад се повърнаха
и голяма полза придобиха –
войводата ни – сокол Коста,
така ни говореше:
„Напред сега, наши мили братя,
да палиме по ред техните села!“
От Босила до старата граница
право вървят и всички села палят.
Но когато в град Лисина бяха,
с българите тук се сражаваха.
Това беше тъкмо на смрачаване
и честта се пада на един юнак.
С един българин се сблъска,
от ръцете му пушката изтръгна.
Момчето Сава Вучинич се казваше,
а в ръцете пушка нямаше.
Тогава войводата Коста заповяда,
понеже местата са му непознати,
да се чака и да се пренощува,
а сутринта да се премине
и градчето Лисина да се запали,
затова че тогава не ни пуснаха да минем.²⁶*

Кюстендилският комендант накратко описва маршрута – „От Босилеград четата взима направление през Долна

---

²⁶ ЦДА, ф. 176к, оп. 4а, а.е. 24, л. 76–77, 82–83.

за Горна Лисина; там убили двама души и опожарили част от селото.“²⁷ Дивизионният началник е по-обстоятелен – „Точно в 5 ч. сл. пл. се започнала престрелка по височините, южно от Босилеград – това е бил църнощичкият кмет със своите 11 въоръжени селяни. В четата настъпило смут и последната напуснала горящия Босилеград и се отправила за селото Долна Лисина. Тук са били запалени 2 къщи. Вечерта четата останала да нощува в центъра на с. Горна Лисина, где-то убила учителя Стоимен Божков и запалила самото село.“²⁸ Краеведът допълва картината с някои събрани от него устни сведения. Той твърди, че формацията подминала Горнолисинския център и продължила по долината на Божичка река към махала Цъкланье. „Кръвнишката чета била посрещната със залпове от селяните, които живеели на двата бряга на реката. Коста Печанац и неговите четници се паникьосали и почнали да бягат кой къде-то види“ – твърди Ал. Младенов. Тогава се връщат назад в центъра на Горна Лисина, където и нощуват. Едва на сутринта на 16 май 1917 г. запалват няколко махали, убиват учителя и потеглят за Долна Ръжана и Топли дол.²⁹

Събраните на терен сведения се доближават до описаното в „Комитския поход“. Явно сърбите изпитват трудности при превземането на Лисините, които дори се споменават като град, може би за повече авторитет. Или всеки, макар и малък отпор, придобива характеристиките на величествена и решителна битка. Подготовката е сериозна, подразделенията са инструктирани и резултатите постигнати, сочи текстът:

---

²⁷ ДВИА, ф. 40, оп. 2, а.е. 1018, л. 105.

²⁸ Българите от Западните покрайнини..., с. 112.

²⁹ Младенов, Ал. Цит. съч., с. 65.

*И сутринта, когато зората пукне,
Лисина обезателно да се завземе.
Четвъртата чета е определена
да нападне на душмани клетки.
Па определи Джока от Белица
и момците от неговото отделение.
Русинът – подпоручик Владимиров,
който от юначество прави чудеса.
Първата чета на Радонич Илия
Милочича делия.
Тогава четниците решително насилиха,
а българите оттук побягнаха
и влязоха в града Лисина,
и цялата я огън превърнаха.
А оттам до старата граница
навсякъде отиват и всички села палят.
Оттам се сърбите обърнаха,
та в Стара Сърбия нагазиха.³⁰*

За публиката е поднесена нова порция „геройства“, скрепени с имената на „юнаците“. Тук до сърбите рамо до рамо се проявява и един офицер руснак, борещ се за общата кауза. И братушките се притичват на помощ на своите славянски братя. Сякаш жертвите не са от подобно потекло. Някъде в текста се твърди, че българите са татари и юди на славянството. Затова те трябва да понесат заслуженото си. Така кървавият „Комитски поход в България“ манипулира истината за събитията. Поднесени в реални измерения, фактите дават картината на едно повсеместно грабителство и мародерство. Геро-

---

³⁰ ЦДА, ф. 176к, оп. 4а, а.е. 24, л. 77, 82.

изирането отстъпва мястото си на пладнешкия обир, убийствата и палезите. Хронологията в общи черти е спазена, но видимата цел е да се повлияе на духа на публиката, като се представят събития и имена. Така около реалните факти се създава епос и е много трудно да се каже доколко детайлите отговарят на историческата истина.

Дневникът на самия предводител оборва твърденията за сериозни сражения. К. Печанац отбелязва за следващия ден – „Тръгнахме и продължихме убиването и паленето, но убийствата бяха малко, народът беше избягал; някои български селяни бяха въоръжени и стреляха по нас, но нищо не можах да направят. В 2 часа след пладне излязохме отново на границата, хванахме пусия на височината Стрешер, кота 1979, и тук ноцувахме. Времето беше студено, както въобще тук е винаги.“³¹ За този ден войводата е изключително пестелив на информация. При отпор или по-сериозно сражение едва ли би премълчал, както на влизане в Босилеград.

Комендантът подп. Андреев докладва значително по-обширно. „Оттам минали в село Топли дол, гдето опожарили 21 къщи, убили един човек и ранили двама, след което заминали за село Ръжана, гдето също опожарили няколко къщи. След това разбойническата чета обратно се върнала към Горна Лисина, обаче там са били вече посрещнати от следващата по дирите им сборна рота от Кюстендил, поради което четата встъпила в бяг през Топли дол, Горна Ръжана към Варовик.“³² В „Комитския поход“ и в дневника на Печанац и дума не става за паника при оттеглянето. Сръбският юнак не познава подобно поведение. Дивизионният командир описва пестеливо този ден, като споменава за заклани трима души, но много не

---

³¹ Дневник Косте Миловановића Пећанца..., с. 112.

³² ДВИА, ф. 40, оп. 2, а.е. 1018, л. 105.

става ясно в кое от двете села. Според него четата преминава границата при връх Връшник.³³

Ал. Младенов обаче пресъздава по-подробно събраните устни сведения. Заедно с клането и пожарите са описани образно някои деяния. Например изгарянето на кошара с целия добитък е повод за малко тържество – „Тя пламнала като барут, а четниците се хванали на хоро, играели и пеели около пламтящата сграда!“³⁴. Преминаването през Горна Ръжана е съпътствано от среща на двама войводи – Коста Печанац и местния стар хайдутин осемдесет и седем годишния Рангел Илиев. Последният спасява селото, като заплашва сърбина с кърваво сражение. Самият той обаче става жертва, като е намерен обесен.³⁴ Подобни версии не се потвърждават от наличните източници. Те обаче дълго време битуват сред населението, което е свидетел на събитията. Не всичко детайлно е описано в документите и устните сведения не трябва да се пренебрегват напълно.

Резултатът от нахлуването на четата на К. Печанац в Босилеградско е печален за района. Населението е подложено на убийства и малтретиране. Имуществото му е унищожавано, палено и разграбвано. Според рапорта на ген. Петров резултатът е следният – „От това нападение на разбойническата чета са заклани 32 човека и изгорени 2 живи деца. Изгорени са къщите и други постройки на 317 домакинства. Общо загубите от това нападение са около 2 и ½ милиона лева по оценка през нормални времена.“ Сведенията му се базират на анкета, проведена непосредствено след събитията от училищния директор и босилеградчанин Йордан Захариев. Последният изпраща своя доклад, придружен с 26 фотографии, чрез кюс-

---

³³ Българите от Западните покрайнини., с. 112.

³⁴ Младенов, Ал. Цит. съч., с. 65 – 66.

тендилския окръжен управител до министъра на вътрешните работи.³⁵ Въпреки положените усилия този документ все още не е издирен. Публикуван е само един акцент със загубите за района.³⁶ В наличност са обаче 21 стъклени плаки от изгорелия Босилеград.³⁷ Те са непосредствено визуално доказателство за резултатите от насилието.

На 16 май директорът Петрун Сираков се завръща в Босилеград. „Пристигнах в 9 часа и видях горящите остатъци от къщите. Отидох у дома, за да видя изгорелите ми дрехи и покъщнина. Мъките ми бяха големи!... Писъците и плачът на жени, деца и мъже, които се бяха завърнали, бяха покъртителни!... Аз намерих дома бита жестоко от разбойниците стара майка и битите също жестоко две сестри, които като нея бяха останали дома, да пазят къщата. Те още не бяха се опомнили от страшните преживявания от предишния ден. Те говореха за събитията и катастрофата с нервно треперене. Смазаната от бой стара майка лежеше на постел. Дрехите ми и покъщнината бяха съвършено унищожени – едни разграбени, а други изгорени. Започна се прииждането на избягалите. Сърцераздирателните им писъци се разнасяха надалеч.“ – описва жестоката гледка в летописната книга на училището прогимназиалният директор.³⁸

Войводата К. Печанац обаче веднага се хвали и обяснява постъпката си – „Из пътя убивахме и клахме, така както те ни правеха на нас, цялото градче до основи го изгорихме, след това се върнахме по друга посока с дължина от 60 км и там всичко унищожихме и запалихме и създадохме една паника както по железницата, така и в самата България, а това е, ко-

---

³⁵ Българите от Западните покрайнини..., с. 112.

³⁶ **Захариев, Й.** Цит. съч., с. 16.

³⁷ РИМ-Кн, фонд „Йордан Захариев“, ОФ, инв. № 2449.

³⁸ Българите от Западните покрайнини..., с. 98.

гато нас ни боли, нека и тях малко да ги заболи.“³⁹ Омагьосаният кръг на отмъщението е задвижен. В него няма невинни, всички са виновни. Има „ние“ и „те“. Последните подлежат на унищожение. Няма категории като цивилни, слаби, старци, деца, жени. И по време на война, но и в мир, тази цинична философия дава своите страшни плодове.

---

³⁹ Дневник Косте Миловановића Пећанца..., с. 119.

РАЗВРЪЗКА

Въпреки че първите сведения за четата са получени още на 15 май и са предприети отделни мерки, същинската дейност по преследването започва на другия ден. Бавната организация от българска страна позволява относително спокойствие при изпълнението на пъкления план от страна на сърбите. Предварителната подготовка, съчетана с фактора изненада, дават горчивите си резултати. В района няма съществени военни сили, които да дадат организиран отпор. Съотношението на нападателите към нападатите е в полза на първите. То и предопределя слабата съпротива. Въпреки че на няколко места тя е регистрирана и води до прекратяване или забавяне на насилието. По този начин Босилеград и селата по Божичка река дават по-малко човешки жертви. Населението бяга и се спасява, за разлика от двете Любати, където факторът изненада е най-кървав.

Предприетите мерки от българските власти обаче се оказват закъснели. Уместна за случая е поговорката – „След дъжд – качулка“. Първи по следите са изпратени 100 опълченци от Крива паланка. Те са последвани на 16 май от още 50, а след това 30 души. Краговската милиция, предвождана от Дончо войвода, също е изпратена на помощ.⁴⁰ Осигуреното прикритие от юг се използва за съсредоточаване на редовна войска от изток. Планът предвижда по една сборна рота пехота от Кюстендил и Радомир и полуескадрон от Брезник да се насочат за „уничтожение на разбойниците“. В първите све-

---

⁴⁰ ДВИА, ф. 036, оп. 1, а.е. 20, л. 5, 6.

дения се споменава за опожаряването на селата Райчиловци и Божица, но тази информация впоследствие не се потвърждава. Предписано е веднага отпускане на оръжие за населението.

Кюстендилската рота пристига в Босилеград около 4 ч. сутринта на 16 май. Тя само констатира случилото се и продължава преследването към Божица. Това подразделение явно е забелязано от четата, последната прекратява акцията, като отстъпва с бягство. Същият ден е изпратено заповяданото оръжие. На населението от общините Босилеградска, Любатска, Горнолисинска, Църношичка и Драгойчинска са отпуснати по 30, а за Бистърска и Бресничка по 15 пушки. От направената проверка се оказва, че именно военните са проспали събитията. Началникът на канцеларията на военния министър ген. Брадиславов мъмри провинилите се – „За появяване на голяма сръбска чета в Босилеград до снощи нямаше донесение от Началника на Седма дивизионна област и от близките военни коменданти. Господин министърът на войната узна за това от господин министъра на вътрешните работи. Вземете надлежните мерки да не се повтарят подобни грешки, имащи печални последици.“. Радомирската рота и полуескадронът от Брезник пристигат в района на 17 май, когато от противника вече няма и следа.⁴¹

Четата бързо се спуска в долината на Българска Морава, като около Сурдулица има сблъсък с българско подразделение. Последното е принудено да се оттегли, като паравоената формация преминава реката и се укрива в Кукавица планина. Опитите да бъде настигната, не дават резултат. „Невъзможността да се загради и унищожи разбойническата чета се дъл-

---

⁴¹ ЦДА, ф. 3к, оп. 5, а.е. 25, л. 255, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269.

жи главно, че сръбското население ги укрива и дава лъжливи, противоречиви сведения, или пък, когато даде верни сведения, дава ги винаги късно.“ – оплаква се комендантът подп. Андреев. Кюстендил се намира на малко повече от 40 км от мястото на разигралите се събития и е сред заявените цели от страна на четниците. Те се хвалят, че имат на разположение 5000 души и действат от различни посоки към града.⁴² Покоро става дума не за истинско намерение, а за психологическо въздействие. В Кюстендил е разположена Главната квартира на Действащата армия с редица войскове подразделения и една паравоенна формация едва ли би се осмелила да го атакува. Мерки за охрана все пак са взети.

По време на нападението на Босилеградския край главнокомандващият на Действащата армия генерал-лейтенант Никола Жеков отсъства от района. Той заедно с престолонаследника княз Борис след посещение на фронта се намира в Скопие. Вестта за извършеното мародерство ги застига след полунощ на 16 май и забавя потеглянето им за Кюстендил. Изчакана е специално изпратена добре въоръжена команда с автомобили, която да охранява пътя по маршрута. Проблеми не се появяват и високопоставените фактори пътуват спокойно през Куманово, Крива паланка и Деве баир. „В 4 часа след пладне пристигнахме в Кюстендил – без никакъв инцидент, за почуда на главноквартирците.“ – отбелязва адютантът на главнокомандващия капитан Лука Малеев. Скоро същата вечер князът продължава пътя си за столицата.⁴³ Изстъпленията в Босилеградско оказват своето психологическо въздействие върху военния връх, защото демонстрацията е много близо до Кюстендил.

---

⁴² ДВИА, ф. 40, оп. 1, а.е. 1018, л. 104, 109.

⁴³ НА-БАН, Сб. 4, оп. 1, а. е. 54, л. 381 – 383.

Цар Фердинанд още на 18 май 1917 г. е запознат от Министерството на войната с предприетите действия за парализиране на четническото нахлуване.⁴⁴ От Въртешната македоно-одринска революционна организация с тревога посрещат новината. Тодор Александров и Александър Протогеров представят пред ген. Н. Жеков своите виждания за ликвидирането на сръбската въоръжена съпротива. За началник на Моравската военноинспекционна област е назначен полк. Петър Дървингов.⁴⁵ Животът в Босилеградско, макар и трудно, започва да се нормализира. Децата се завръщат от Кюстендил, но с едно по-малко. При нещастен случай по време на бягството им в с. Соголяно е убита една ученичка. На 26 май са възстановени занятията в прогимназията. Остават да работят само три преподавателки, а другите три отказват да се върнат.⁴⁶ Някои семейства с изгорено имущество напускат и се заселват в Кюстендил. За тях се осигурява всичко необходимо съгласно предписанията на местния комитет за стопански грижи и обществена предвидливост. Извънредно от града са доставени 15 литра газ за пострадалия клон на Българската земеделска банка. Отпуснати са определени артикули и за частни нужди. Кюстендилският комитет няма правомощия в този район, но проявява солидарност „предвид изключителния случай“.⁴⁷

В средата на юни в Босилеград е разположен гарнизон от една полурота с личен състав 50 души и взвод конница от 25 души. Силите явно не достигат, защото след месец се установява използването на отпускските войници за патрулна дей-

---

⁴⁴ ЦДА, ф. 3к, оп. 5, а.е. 25, л. 255, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269.

⁴⁵ **Вълков, М.** Цит. съч., с. 351.

⁴⁶ Българите от Западните покрайнини..., с. 99.

⁴⁷ ДА-Кюстендил, ф. 146к, оп. 1, а.е. 3, л. 51, 56, 60.

ност. Деянието се констатира от командването на Тринадесети пехотен полк. Бойците се връщат от вкъщи с отпаднал дух и изморени от търсенето на сръбски четници. Веднага от Седма Рилска дивизия е сигнализирано на командването на Втора армия с молба практиката да се прекрати и отпуската да се използва за домашни занимания и почивка.⁴⁸

Министерският съвет по доклад на премиера на 20 септември 1917 г. взема решение да поиска от Народното събрание отпускането на кредит в размер от 1 мил. лв. „за подпомагането на пострадалото население в Босилеградско от сръбски разбойници“.⁴⁹ Назначена е комисия, която включва окръжния управител, неговия заместник, председателя на постоянната комисия, финансовия инспектор на района и всеки общински кмет на засегнато селище. Тя прави проучване на място и определя обезщетения на обща стойност от 1,7 мил. лв. Сумата се възприема за съмнително висока и се стига до назначаване на втора комисия. В нейния състав влизат като председател Христо Ачев, помощник-инспектор на полицията, и членове – Христо Бояджиев, завеждащ архитектурната служба в Софийски и Кюстендилски окръг, Ненко Савов, член на Кюстендилската окръжна постоянна комисия, и Дойчин Стоилков, представител на Босилеградския общински съвет. Тя ревизира дейността на предходната и установява редица нередности. Оказва се, че за една вещ претендират няколко членове на семейство и е описана и остойностена многократно. Декларира се покъщнина, „каквата днес няма даже и в столицата“. Едно и също лице е записвано по два пъти под различно фамилно име. „Нещо повече, даже скромното босилеградско население се е възмутило от факта, че е имало

---

⁴⁸ ДВИА, ф. 40, оп. 2, а.е. 1018, л. 86, 87, 122.

⁴⁹ ЦДА, ф. 284к, оп. 1, а.е. 3374, л. 3.

надпреварване в представянето на безконечни и недействителни описи.“ – споделя финансовият министър Димитър Тончев.

Кабинетът приема твърдата сума от 1 мил. лв. още преди да се произнесе окончателно комисията. Помощта обаче се отпуска след утвърждаване на конкретния размер. Избързва се и парите са преведени „под разписка“ поради настъпващата зима. Санкцията на Народното събрание е поискана още през октомври 1917 г., когато е подготвен конкретен законопроект и е съгласуван с царя. Процедурата се забавя и едва в края на януари 1918 г. той е внесен за обсъждане. Принципни забележки по съдържанието на текста не са направени от депутатите. Всички се солидаризират с нещастieto на засегнатото население. Дискусията се завърта около злободневните констатации за работата на оценителните комисии.

Особено последователен в своята позиция се показва народният представител Никола Сакаров. Още на първото четене той поставя редица въпроси. Съмненията, които споделя, са за размера на обезщетението. Опасенията му са, че част от населението може да не получи полагащите си средства. Разглеждането на точката е отложено за следващо заседание на Парламента, на което да присъстват ресорният министър на финансите и премиерът. То е проведено в първия ден на февруари 1918 г. и отново особена активност проявява Н. Сакаров. Поставените въпроси са ориентирани към начина на определянето на общата сума и той настоява да се отпусне още половин милион повече за цялостно обезпечаване на пострадалите. „Аз искам да зная, господа народни представители, когато нас тук ни сезират с един кредит, против който, взет сам по себе си, няма какво да кажем, защото са пострадали бедни хора и държавата трябва да им отиде на помощ, за да могат да живеят, каква е била тая администрация

гражданска и военна, която се е намирала в тези места в стара България, когато българските войски са далече на юг в Македония, далеч на запад в Моравско, та да могат сръбските четници да минат през нашите граждански и военни власти, да влязат в Босилеград, що остава още – да влязат, може би, в Главната квартира в Кюстендил? Кой пази онай край? Каква власт има там?“ – с притеснение запитва Сакаров. Привежда много данни за пропуски и корупция, които довеждат до печалните резултати. Поставените въпроси разширяват дискусията проблем, като опозицията използва случая да притисне управляващите с конкретни факти.

Министърът на финансите Д. Тончев отговаря за отпуснатия кредит. Той се стреми да не излиза от конкретната проблематика. Именно от неговите думи става ясно за назначаването на две комисии, за нередностите при работата на първата, констатирани от втората и изострили общественото мнение в Босилеградско. Опозицията обаче продължава своя натиск. Включва се депутатът Андрей Ляпчев. Той дава пример с подобно обезщетяване на пострадало население в Харманлийско и Елховско през Междусъюзническата война, но чрез отпуснат заем от Българската земеделска банка. Новата практика да се предоставят пари под формата на безвъзмездна помощ, се възприема от него, но не и раздаването им преди санкцията на Парламента. Финансовият министър защитава спешността с настъпващия зимен сезон.

Народният представител от кюстендилската колегия земеделецът Александър Ботев отново подхваща въпроса за причините, довели до проникването на сръбската чета. Заедно със слабостите на администрацията той изтъква сред мотивите отмъщението на сърбите за българските действия, предприети в Поморавието. По конкретната тема за обезщетението освен съгласието си депутатът поставя искане за

подвеждането на първата комисия под съдебна отговорност. Нещо, което не се е случило въпреки констатираните нередности. Като поставя под съмнение и дейността на втората, той иска от името на земеделските представители създаването на трета комисия. Тя да обиколи отново селата, но под надзора на избраниците от Кюстендилската колегия.

В противоборството се включва Христо Георгиев. Той категорично защитава заключенията на първата комисия, като не отхвърля напълно „допуснати тук-там грешки“. В подкрепа на тезата си привежда специално писмо от местното население, което също се изказва за по-високите обезщетения. Христо Янков подкрепя определената сума от Правителството, с което се солидаризира и Георги Занков. Последният обаче иска да получи отговор за причините довели до събитията в Босилеградско. Оневиняването на началника на Моравската област ген. В. Кутинчев не възприема като окончателно решение за откриването на виновните. Според депутатата те се намират в Главната квартира в Кюстендил. В напрегната обстановка проектозаконът е подложен на гласуване и приет с мнозинство.⁵⁰

На първото четене дискусиата преминава без предложения за изменение по конкретните текстове. Поправки не са направени в съответната финансова комисия и след едно забавяне от близо месец и половина е внесено отново в пленарната зала. Този път и при второ и трето четене дискусиата въобще не е проведена. Без всякакви изменения правителственият проект е приет като закон на 15 март 1918 г.⁵¹

---

⁵⁰ Стенографски дневници на XVII Обикновено народно събрание, IV редовна сесия, 38 заседание, 28 януари 1918 г., С., 1930, 798 – 799; 40 заседание, 1 февруари 1918 г., 826 – 831.

⁵¹ Пак там, 60 заседание, 13 март 1918 г., с. 1243; 62 заседание, 15 март 1918 г., с. 1268.

Последващите процедури го привеждат в изпълнение. Десет месеца след мародерството в Босилеградско отпуснатите безвъзмездни парични обезщетения са окончателно официализирани. Цялата сума е 1 мил. лв. и се раздава авансово още предходната година от специална комисия. Кредитът е осигурен от редовния бюджет на държавата за 1917 г. Узаконено е едно вече отдавна изпълнено деяние.⁵² Доколко пострадалото население е удовлетворено, източниците дават пестеливи сведения. Разкритията за надписване на щетите показват познати за хората практики. Опитите за злоупотреби обаче своевременно са парирани. Въпреки отправените критики администрацията успява да ограничи завишаването на загубите. Едва ли подобни нарушения биха се констатирани, ако парите се отпускат под формата на заем. Правителството въвежда нова практика за даване на безвъзмездна помощ. Тя има своето положително значение за пострадалите от Босилеградско.

---

⁵² ЦДА, ф. 173к, оп. 3, а.е. 1336, л. 1, 2, 4, 22, 25, 26, 27, 28.

ЕПИЛОГ

След година началникът на Планинската дивизия ген. Петров в рапорта си споменава значително по-големи материални щети. Той ги определя в рамките на около 2,5 мил. лв., но „по оценка през нормални времена“. В тях влизат и загубите, претърпени от унищожаването на държавното и общинското имущество. Неясна остава окончателната сума на понесените материални щети. Те все пак са възстановими. Непоправимите резултати се измерват с погубените човешки животи. Жертва на терора са предимно мъже от всякаква възраст, разбираемо по-старите и трудноподвижните са повече. Същият дивизионен началник дава и окончателната цифра – 32 заклани и 2 деца изгорени. Заедно със случайно убитата ученичка тъжният сбор показва 35 души. Той се доближава до резултата от сръбското проникване в Кюстендилското Краище през лятото на 1913 г. Тогава с живота си се прощават над 40 души. Сигурно и в този случай са отмъщавали за някои български престъпления.

В затворения кървав кръг Босилеградско, Кюстендилска околия и окръг за трети път попадат под ударите на съседите. Така е през Сръбско-българската и Междусъюзническата война. Първите два пъти агресията е от редовна армия, но третия насилниците са паравоенна формация. По този начин ги възприема и местното население. На запазения паметник в долнолюбатските гробища на Стою Яначков Попов пише „убит от злодейски ръце“, а в горнолюбатските на Рангел Гергинов още по-ясното „мъченически убит от сръбски разбойници“. Мястото на гробовете на жертвите в Босиле-

град дълго време е наричано от хората „Печанчеви гробища“. Кървавата диря е поизбледняла, но си личи и днес на терена. Тъжно е, но може да се оформи туристически маршрут на злодеянието.

Първата световна война завършва с поражение за България. Ньойският диктат наказва Царството с редица териториални корекции. На границата със Сърбия се появяват Западните покрайнини. Те са част от наградата за победата в конфликта. Босилеградско попада в тази политико-географска област. Между 6 и 8 ноември 1920 г. войските на новата балканска държава, най-известна с едно по-сетнешно име Югославия, окупират района. Босилеградският край от Кюстендилското Краище става неизменна част от владението на Белград. С тригодишно изключение през Втората световна война, когато за кратко фактическият български суверенитет е възстановен.

Войните оставят значими травми в историята на човечеството. Между народите се отваря огромна пропаст. Все някъде удобно се открива причината за извършване на насилието. Навлиза се в омагьосания кръг на отмъщението, като противникът е обвинен за „подстрекател“ или „агресор“. Другата страна действа в „самозащита“ и мотивите ѝ, разбира се, са „по-благородни“. Появяват се още кръв, дим и сълзи. И след век от първия световен конфликт тази рана не е зараснала и често се разкървява. Страстите на Балканите винаги се възпламеняват от подобни факти. Тук опитите за помирение и съвместно почитане на жертвите на човешкото безумие, познати сред някои западни държави, все още не се практикуват. Врагът си остава враг, на полуострова и сега се извършва вендата. Но духовната вендата, насъсквана между народите, е още по-страшна. Тя не се знае кога пак би се изляла като физическа саморазправа. Трябва малък повод и натрупаният

взрив избухва. От подобни случаи национално пъстрите Балкани си запазват марката на „барутно буре“ в Европа.

Дали на хората от Босилеградско е съдено да преживеят поредното си клане?! Или бавното гинене, на което са подложени близо 100 години по-късно, води до очаквания резултат – намаляване на населението, обезбългаряване и обезличаване на района. Хората са осъдени на безпаметност. С изключение на няколко запазени надгробия, които са ням свидетел на злокобния резултат от сръбските убийства и мародерство, други знаци няма. В изобилие са обаче монументите за българските зверства в Поморавието, изграждат се още. „Нищо ново не е научено и нищо старо не е забравено“ гласи една сентенция. Със собствения си исторически багаж западните ни съседни трябва да влязат в обединена Европа. Както го сторихме и ние, българите. За тази цел трябва да се изгради паметник на жертвите от сръбското клане, извършено на 15 и 16 май 1917 г. в Босилеградско. Паметник, издигнат в центъра на Босилеград, за покаяние и помирение, за съвместно почитане на убитите. Да напомня и предпазва от поредното повторение на историята.

ПРИЛОЖЕНИЕ

Та.бърза.

5

Т В Л Е Г Р А М А

Отъ Коменданта на Крива Паланка
До Началника на Македонската Област и
Шебе на Дѣйствиелната Армия - Кюстендилъ.
Получена на 16.V.1917 г. 4 ч. 10 м. сл. пл. № 459
Получена на 16.V.1917 г.

ДВИА
Ф 036
Оп. 1
а.е. 20

Споредъ свѣдѣния, добити отъ секретарь-бирника на с. Стоевци Кривсръчна Паланска околия, на 14-и того прѣзъ чешта нѣкаква сръбска чета отъ около 200 души съ 70 коня товарни заминаха по направление Горна Либата, Босилеградско. Къмъ с. Стоевци вчера се изпратиха 100 милиционери, а днесъ се прашатъ още 50. Наредихъ плѣнниците и моравците, които работятъ по пътя между Грешево и Ранковни, да се прибератъ въ дѣлата въ Крива Паланка и Грешево, а пътя да се охранява отъ патрули прѣзъ 2 км. съ 2 конни стражари за донесение.

По нѣмаме достатъчно войници, охраната въ случая е слаба.

За горното уведомихъ коменданта Кюстендилъ.

№ 2716.

Етапенъ Комендантъ: Подпоручикъ финговъ..

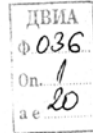
ДВИА, ф. 036, оп. 1, а.е. 20, л. 5.

Кюстендилъ

6

Началникъ Шеба на Армията

Копие: Началнику Македонската област - Скопие
Коменданта на гр. Кюстендилъ и
Етапния Инспекторъ въ Кюстендилъ

Тукашиянтъ околийски началникъ, който бѣ заминелъ на 15-и тогo за с. Стоевци се завърна снощи. Споредъ свѣдѣнията, които той е събрелъ лично и други, дадени му отъ полицейския приставъ, сръбската чета се състояла отъ около 500 души, между които имало 70-80 души на коне. Четата е минала прѣзъ една отъ махалитѣ на Стоевци на 14-и тогo вечеръта и е тръгнала къмъ Горна Дюбата, Босилеградско. Четата е вършила золумлуди, малтретирала е, множество селяни, ранила в единъ тежко и е отвлечала дребенъ дои тѣкъ и коне.

До вчера сутринята, споредъ свѣдѣнията до околийския началникъ, четата била въ Босилеградско. Селата Горна и Долна Дюбата били запалени. Имало изклани 15-20 души, между които учители на селото Горна Дюбата и много жени и дѣца. Секретарь-бирника на селото билъ отвлеченъ.

Четата се била водѣла ужъ отъ сръбски Полковникъ съ още единъ офицеръ. Питали за Султанъ Теме.

Милицията, която се изпрати отъ тука, е по слѣдитѣ на четата и е прѣминала въ Босилеградско. До тръгването на околийския началникъ отъ Стоевци насамъ той нѣма свѣдѣния тя да е била въ съприкосновение съ четата.

Кратовскитѣ милиционери подъ командата на Дончо Войвода стигнали въ Стоевци.

Отъ тука, днесъ се изпращатъ още 30 души милиционери.

За охрана на града оставяне 50 души милиционери. Цѣлата охрана, заедно съ свободнитѣ войници и стражари е около 70 души. № 2729.

Етапный комендантъ,

Подпоручикъ Китановъ.

ДВИА, ф. 036, оп. 1, а. е. 20, л. 6.

Тв. Бързо. Тајно.

ВОЕННА НА НЕГОВО ВЕЛИЧЕСТВО КАНЦЕЛАРИЯ
ПОЛУЧЕНО НА 19. V 1917 г.
Вх. № 121

255

МИНИСТЕРСТВО

НА

ВОЙНАТА

Военната Канцелария на Н.В. ЦАРЯ

КАНЦЕЛАРИЯ

Инспекторска частъ

Т у к ъ.

№ 402

18 Май 1917. 100.

ст. София

Министерството на войната, по заповідь на Господина Министра, изпраща въ Военната Канцелария, за докладъ на НЕГОВО ВЕЛИЧЕСТВО, прѣписи отъ разпорежданията на Министерството на войната по прѣслѣдване появилитѣ се въ пограничнитѣ зони сръбски разбойнически чети и по въоръжаване на населението.

Прилагатъ се: прѣписи .ММ 440, 441, 442 и Вх.

ММ 545, 547, 451, 4141, 4142, 4143 и 4164.-

Началникъ на Канцеларията,

Стъ Генералния Щабъ,

Генераль-Майоръ

Началникъ на Инспектор. Часть,

Подполковникъ

Прѣписъ. 259

ТВ. ВЪРЗО - ТАЙНО.

Брѣзникъ, Радомиръ, Квстендилъ

КОМЕНДАНТУ

Копие: София, Дунница - Началнику Дивизионната
область. Нинъ - Началнику Моравската Военна
Инспекция.

Голяма сърбска чета е нападнала града
Восилевградъ и село Райчиловци. Незабавно да се
изпрати отъ Брѣзникъ полускадронъ, а отъ Радомиръ
и Квстендилъ по една сборна рота отъ долънявцата
дружина за унищожение на разбойницитѣ. Командири-
тѣ на сборнитѣ части да дѣйствуватъ най енергично
и въ пълно съгласие и свързка. Отъ Квстендилъ да се
раздадатъ пушки и патрони на Восилевградското насе-
ление. За получаване настоящата и за направеното
да се донесе телеграфически. За дѣйствиата противъ
четитѣ да се донася всѣкидневно. По заповѣдь. 440.-
16/V.-917 г.

/п./ Началникъ Канцеларията,

ГЕНЕРАЛЪ Б: Брадистиловъ.

ВЪРНО

Началникъ на Адмт. Седция,

J. Simez

ЦДА, ф. Зк, оп. 5, а. е. 25, л. 259.

Прѣписъ.

Вх.М 4164 - 17/V.917 год.

Т Е Л Е Г Р А М А

Г-ну село Драгойчинци - полуюскадрона.
Началнику Канцеларията Военно Министерство
София.Копие Квстендилъ Коменданта.

Подадена въ Трекляно 17/V.-917 г8д.

Радонирската сборна рота и полуескадрона пристиг-
наха сноди въ 7 1/2 часа и ноцуваха въ Другойчинци,като
се изиратиха конници до Вожица за свързка съ Квстендилс-
ката рота,която не намѣрили тамъ.Село Вожица не е горено
нито една къща,разбойниците бие вчера и тая ноцъ въ се-
ло Топли долъ/западно отъ Вожица/конто продължавали да
палятъ и водили прѣстрѣлка съ населението.Отъ Вожица
казватъ,че разбойниците не били повече отъ 40 човѣка.Нас-
тъпваме съ ротата къмъ тѣхъ въ 5 часа прѣдъ пладнѣ.-

/п./Командиръ 5 Дюпѣл.Ескадронъ,Майоръ:Авджиевъ.

В Ъ Р Н О

Началникъ На Адѣт.Секция при Канцеларията на Министерството
на Войната,

М А Й О Р Ъ

Вх. № 4193 - 18/V. 917 г.

Прѣписъ.

261

ВОЕННА КАБЕЛНА СЛУЖБЕНОСТЪ КАНЦЕЛАРИЯ
 ПОЛУЧЕНО НА *21. Маи 1917.*
 ВХ. № *124*

Т а и н а .

Т Е Л Е Г Р А М А

Министерството Войната - Канцелария.

С о ф и я .

Подадена Радомиръ 18/V. 917 г.

ДО ВОЕННАТА КАНЦЕЛАРИЯ НА НЕГОВО ВЕЛИЧЕСТВО ЦАРЯ.

Т У К Б .

Къмъ № 1452, за свѣдѣние.

440. Командира сборната рота изпратена отъ
 тука за прѣслѣждане сѣрбската чета донася отъ вче-
 ра, че е влѣзълъ въ връзка съ полускадрона отъ
 Врѣзникъ и че е миналъ селото Божица по пътя на
 останилитъ къмъ стара сѣрбия разбойници. Въ сѣпри-
 косновение съ последнитъ още не билъ влезълъ. Опо-
 харено било и селото Токли-долъ. 1600.-

/п./Етапенъ Комендантъ, Поручикъ:Николовъ.

В Ъ Р Н О

Началникъ на Адютантската Секция, при Канцеларията
 на Министерството на Войната,

М А Й О Р Ъ

БЪРЗО - ТАЙНО.

Прѣлисъ.

Дупница, София, Вратца.

Началнику Дивизионната Область.

За появяване на голѣма сѣрбска чета въ Босилевградъ до сноци нѣмаше донесение отъ Началника на 7 дивизионна область и отъ близкиѣ военни коменданти. Господинъ Министра на Войната узна за това отъ Господинъ Министра на Вжтрѣшнитѣ Работи. Вземете надлежитѣ мѣрки да не се повтарятъ подобни грѣшки имащи печалки послѣдници. Независимо отъ това да се внуши на всички коменданти цото при появяване на чети и при бѣгство на плѣнници да се разпоредатъ бързо и да дѣйствуватъ съ пълна инициатива. По заповѣдь. 442.-16/V-917 г.

/п./ Началникъ Канцеларията, Генералъ: Брадистилвъ.

В Ъ Р Н О

Началникъ на Адют. Секция.

МАЙОРЪ

Вх, №451 - 16/V.917 г.

Повърителна. Тв. Върза.

Пръписъ.

Т Е Л Е Г Р А М А
Т У К Ъ.

Министерството на Войната,
Канцелария.

Донасямъ, че тукавия Окръженъ Управителъ, съ телеграма отъ днесъ, ми извѣстява, че една сърбска чета, състояща отъ 200 души добръ въоръжени, съ 70 коня обозъ прѣслѣдвана отъ Криво-Паланско, прѣминала въ Босилеградско, Трънско и Сурдулишка околий. По поводъ на това, веднага разпоредихъ до комендантитѣ на Трънъ и Брѣзникъ, съвмѣстно съ административно-полицейскитѣ власти, да взематъ всички мѣрки, за прѣслѣдването, залавянето или унищожението на въпросната чета, въ случай че се появи въ районитѣ имъ. 261.-16/V-917 год.

/п./Началникъ 1 Соф. Дивиз. Область,

Генераль-Майоръ: ЦѢНОВЪ.

В Ъ Р Н О

Началникъ на Адмт. Секция, при Канцеларията на Министерството на Войната,

М А Й О Р Ъ

Вх. № 547-16/V-917 г.

Прѣлисъ.

265

Т Е Л Е Г Р А М А

София Министерство на Войната, копие Началника 7 дивизионна област - Дупница.

Подадена въ Квстендилъ 16/V.917 г.

440. Восилеградъ е заетъ отъ ротата изпратена отъ Квстендилъ днесъ 4 часа прѣдъ пладнѣ, градътъ е опожаренъ съ изключение 5-6 къщи, населѣнието избѣгло, до сега сж намѣрени груповѣтѣ на петима старци, сѣрбската чета отишла по направление къмъ с. Божица, ротата продължава прѣслѣдването, заминала е вече и рота отъ Радомиръ и полуеткадрона отъ Брѣзникъ, населѣнието е безъ никаква храна, моля нареждаме да имъ се изпрати такава.-1585.-

/п./Комендантъ града, Подполковникъ: Андреевъ.

В Ъ Р Н О

Началникъ на Адмт. Секция при Канцеларията на Министерството на Войната,

Ташев

Вх. № 4141.16/V.917 г.

Пръписъ.

204

Т Е Л Е Г Р А М А .

София Военното Министерство - Канцелария.

Копие: Дупница Началника 7 дивизионна област.

Подадена въ Кюстендилъ 16/V.917 г.

Сърбската разбойническа чета слѣдъ опожаряването на Босилеградъ е заминала по направление с.Божица, като опожарила части отъ колибарското село Горна Лисина, рогатата изпратена отъ Кюстендилъ замина схдо къмъ с.Божица, отъ частитѣ изпратени отъ Радомиръ и Брѣзникъ нѣма още никакво донесение, Днесъ съ единъ камионъ изпратихъ по 30 пушки на общинитѣ Босилеградска, Лѣботска, Горнолисниска, Църновичка и Драгоничиска и по 15 пушки на общинитѣ Вистърска и Брѣсничка, които да бждатъ раздадени на населението.1606.

/п./Комендантъ града, Подполковникъ: Андреевъ.

В Ъ Р Н О

Началникъ на Адм. Секция, при Канцеларията на Министерството на Войната,

М А Й О Р Ъ

J. Allen

Ш Д Д.
Полска канцелария 104

16.V.1917 г. № 38351
Канцелария.

Сосерия
Министерство Войната
Копие: Буншица - Нарашкику 7^а див. обр. бр. 104
Нарашкику Полскама Канцелария при
Щаба на Действуващата Армия.

Ротата изградена от Кюстен-
дил и Която бере е пристигнала въ
Боншица още не е влизала въ контактъ
съ развойническите чети, които се отдели-
лихъ от милицията по посока Къль с. Боншица
и с. Горна Ръмена. Другите части изгра-
дени от Радошичъ и Брѣзникъ още не
са довели за своето пристигане.

Командира на Кюстендилската рота
донася, че четата, по съдебни е била
около 350 челоѣка, но самите сѣрби ка-
звали на населението, че тѣ имали го-
лѣма организация съ 5000 челоѣка, които
ще действуватъ по разни посоки съ
цѣль да нападнатъ гр. Кюстендилъ.
1610.

Командантъ на градо,
Нарашкиковичъ *[Signature]*

Корн
17. V. 1917
22

Министерство на Водоство.

Национална 7^{ва} Див. Област - Дунавска
Национална Поиска Канцелария

До сега е установено, че гробната рета е смислена прѣз Гервези градъ, Горна Лобана, иѣто она е смислена при кѣри и убоим иѣколко хора. Овоу јазикъ навѣстимъ во с. Долина Лобана, иѣто убоимъ убоимъ и друиъ слобди. Високо во казанитъ во сега е убоимъ до сега за 22 убоимъ и вранени. Ситѣ нова по Лобанската рѣка ситѣ во Босниградъ, а во онакарни на 15 горо-во 2 ч. е. маднт, иѣто убоимъ иѣтира Дуни. Овоу Босниградъ ко-мада веза направилни прѣз Долина за Горна Лобана, маѣ убоимъ Влава Дуни и онакарни частъ овоу ситѣ. Овоу маѣ иѣтира Босно-Монин-Доно, иѣто онакарни 21 кѣри, убоимъ Дуниъ человекъ и ранимъ Влава, ситѣ ко-то зашкани за с. Рјосана, иѣто онакарни еѣко иѣколко кѣри. Ситѣ нова развѣли-калата рета сѣрамно се вормана коѣо Горна-Лобана, бале маѣ сѣ Дуни вѣре поѣраѣти овоу ситѣвацата по Дуниѣтъ или сѣрамно поѣраѣти Кростендиѣ, поради коѣто ретата во сѣрамно во сѣри прѣз Монин-Доно, Горна Рјосана коѣо Вароѣиѣ.

Вормата рета овоу Радамѣр и поѣраѣти-Трѣна овоу Ертѣниѣ поѣраѣти окоѣо Франо-лици; овѣсѣ 5 ч. прѣз маднт сѣ се отпра-вили по посака ѣтѣа Обиѣкаѣиѣта на ретата. Овоу Дуниѣтъ уѣраѣти иѣтира сѣрамно за поѣраѣти на иѣткаѣи ѣтѣи.

1625.

Корн... на града,

...иовниѣ: *[Signature]*

ДВИА
Ф. 40
Оп. 2
а.е. 1018

Полка канцелария 122

13.VI.1917 Бх. № 40425

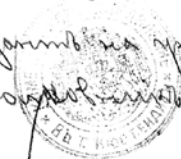
Събралъ музеевото на Кошката - Кошката
коме: Фундация - Кошката - Кошката
коме: Кошката - Кошката - Кошката

М.А. Кошката

Въз основа на в. Кошката е в
наставенъ партидонъ една партидонъ
50 човека и въведе партидонъ 50 партидонъ

2059

Кошката на партидонъ,
Кошката на партидонъ: *[Signature]*

[Large handwritten flourish]

Изложение на мотивитѣ

къмъ законопроекта за свръхсѣтенъ кредитъ отъ 1.000.000 л. за раздаване помощи на ограбенитѣ и опожарени сѣмейства въ Босилеградско отъ нахлуването на сръбскитѣ четници прѣзъ мѣсець май 1917 година.

Господа Народни Представители,

Прѣзъ мѣсець май т. г., сръбски четници нахлуха въ Босилеградско (Кюстендилска околина) и нападнаха селата: Босилеградъ, Горна и Долна-Лисина, Долна-Ражана, Топли-долъ, Горна и Долна-Любата и Божица, като опожариха много отъ сградитѣ на тия села, ограбиха значителна часть отъ покъщината, както и паритѣ на населеното и извършиха нѣколко убийства.

Велѣдствие молбата на пострадалото население министерството на вътрѣшнитѣ работи и народното здраве е распоредило да се констатира отъ особна комисия на самото мѣсто причинитѣ врѣди на всѣки едно отъ пострадалитѣ. Тази комисия е свършила възложената ѝ работа и споредъ прѣдвѣската ѝ причинитѣ загуби отъ опожарени сгради, огра-

бени мебели, покъщината и пр. възлизають за всички села общо на повече отъ 1.500.000 лева.

По доклада на г. министра-прѣдседателя, управляващъ министерството за вътрѣшнитѣ работи и народното здраве № 4352 отъ 22 августъ т. г., Министерскиятъ съвѣтъ, слѣдъ като разгледа протоколитѣ на комисията, съ XII-то си постановление отъ 20 септемврий с. г., протоколъ № 122, рѣши да се поиска отъ Народното събрание кредитъ на сума 1.000.000 лева за подпомагане на пострадалото население въ Босилеградско.

Велѣдствие на горѣизложеното и съгласно съ горѣспоменатото рѣшение на Министерския съвѣтъ, имамъ честь да ви помоля, г. г. народни прѣдставители, да разгледате и гласувате настоящия законопроектъ.

София, октомври 1917 год.

Министъръ на финанситѣ: **Д. Тончевъ.**

ЗАКОНЪ

за свръхсмѣтенъ кредитъ отъ 1.000.000 лева за раздаване помощи на ограбенитѣ и опожарени сѣмейства въ Босилеградско отъ нахлуването на сръбскитѣ четници прѣзъ мѣсець май 1917 год.

Чл. 1. Разрѣшава се на министра на вътрѣшнитѣ работи и народното здраве свръхсмѣтенъ кредитъ на сума 1.000.000 лева, за раздаване помощи на пострадалитѣ въ Босилеградъ и околнитѣ села отъ нахлуването на сръбскитѣ четници прѣзъ мѣсець май 1917 год.

Чл. 2. Помощитѣ ще се раздаватъ отъ комисия, назначена отъ министерството на вътрѣшнитѣ работи и народното здраве.

Чл. 3. Помощта ще се авансира на комисията, която ще я раздаде на пострадалитѣ съразмѣрно на причиненитѣ загуби, констатирани съ протоколитѣ на комисията, назначени за тая цѣль.

Чл. 4. Разходитѣ по този свръхсмѣтенъ кредитъ да се покрятъ отъ редовнитѣ приходи по бюджета за 1917 год. и да се отнесатъ къмъ сщия бюджетъ.

Законъ на термита на
свръхсмѣтенъ кредитъ
на сума отъ 1.000.000 лева
за раздаване помощи на
пострадалитѣ въ Босилеградско
отъ нахлуването на сръбскитѣ
четници прѣзъ мѣсець май 1917 год.
Министъръ на вътрѣшнитѣ работи
и народното здраве
26/IV 1918
М. Димитровъ

На първообразния съ съветската на Негово Величество Царя ржи
написано: "одобрено - ФЕДИНАВЪ".

ДОГЛАДЪ ДО НЕГОВО ВЕЛИЧЕСТВО ЦАРЯ

Съ. Прѣкъсъ.

№ 109

Господарю!

На основание чл. 109 отъ Конститу-
цията, имамъ честь да помоги ВАМЕ ВЕЛИЧЕСТВО
да благодарите да благодарите да се внесе въ
сегашната сесия на XVII-то обикновено На-
родно Собрание, за разглеждане и гласуване
приложения законопроектъ за разглеждане
свърхъсметенъ кредитъ на сума 1,000,000 лв.

-----000-----

за подпомагане сграбенитъ и опожарени семейства въ Боснаградъ
и околнитъ му села отъ нахлуването на сръбскитъ четници прѣвъ
мѣсець май 1917 година.

С о ф и я, 24 октомври 1917 година.

Сжъ,

Господарю на ВАМЕ ВЕЛИЧЕСТВО най-прѣдана служитель и вѣрноподаникъ,

МИНИСТЪРЪ НА ФИНАНСИТЕ: /п. Д. Тончевъ.

М И Н И С ТЪ Р И О,

За Българския Царски Домъ: П. Д. Тончевъ

ЦДА, ф. 173к, оп. 3, а.е. 1336, л. 2.

XVII-то ОБИКНОВЕНО
НАРОДНО СЪБРАНИЕ

II-та редовна сесия

№ 258

Президент
26/II 1918
до се свикне

т. е. пр. 25/II 1918

До Господина

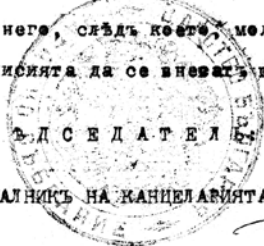
Прѣседателя на Финансовата
Комисия Господинъ Панайотъ
Чербаджиевъ.

Тукъ.

Испращамъ Ви, Господине Прѣседателю, тукъ
приложената прѣписка по законопроекта за свърхсѣ-
тенъ кредитъ отъ 1.000.000. лева, за раздаване поме-
щи на ограбенитѣ и епожарени сѣмейства отъ нахлуваня-
та на сръбскитѣ четници въ Босилеградско, прѣзъ м.
май 1917 година, приетъ на първо четене на 1-й
февруарий т. г., за да свикате и сезирате комисията
съ измѣненята и подобренията, които могатъ да станатъ
въ него, следъ което моля, прѣписката съ доклада на
комисията да се внесе въ Събранието. -

П Р ъ Д С Е Д А Т Е Л Ъ :

НАЧАЛНИКЪ НА КАНЦЕЛАРИЯТА:

И. В. Вачев
Д-р. А. Стоянов

ЗАКОНЪ

ЗА СВЪРХОМЪТЕНЪ КРЕДИТЪ ОТЪ 1.000.000 ЛЕВА ЗА РАЗДАВАНЕ ПОМОЩИ НА ОГРАБЕНИТЕ И ОПОМАРЕНИ СЕМЕЙСТВА ВЪ БОСИЛЕГРАДСКО ОТЪ НАХЛУВАНЕТО НА СРЪБСКИТЕ ЧЕТНИЦИ ПРЪВЪ МЕСЕЦЪ МАЙ 1917 ГОД.

Чл.1. Разрѣшава се на министра на вътрѣшнитѣ работи и народното здраве свърхомътенъ кредитъ на сума 1.000.000 лева, за раздаване помощи на пострадали въ Босилеградъ и околнитѣ села отъ нахлуването на сръбскитѣ четници пръвъ мѣсець май 1917 год.

Чл.2. Помощитѣ ще се раздаватъ отъ комисиия, назначена отъ министерството на вътрѣшнитѣ работи и народното здраве.

Чл.3. Помощта ще се авансира на комисиията, която ще и раздаде на пострадали съобразно на причинитѣ загуби, констатирани съ протоколитѣ на комисиията, назначени за тая цѣль.

Чл.4. Разходите по този свърхомътенъ кредитъ да се покриватъ отъ редовнитѣ приходи по бюджета за 1917 год. и да се отнесатъ къмъ сация бюджетъ.-

ДОКЛАДЧИКЪ

Горния Законъ се чрие отъ 17-то Обикновено Народно Собрание, пръвъ четвъртата редовна сесия, въ 62-то му заседание, държано на 16-й мартъ 1918 година.

София, 16-й Мартъ 1918 год.

ПРЕДСЕДАТЕЛЪ:

СЕКРЕТАРЪ:

НАЧАЛНИКЪ НА КАНЦЕЛАРИЯТА:

ЦДА, ф. 173к, оп. 3, а.е. 1336, л. 28.

*Изгорелият Босилеград. Автор на фотографиите –
Йордан Захариев. РИМ – Кюстендил, фонд „Йордан Захариев“;
основен фонд, инв. № 2449, 21 броя стъклени плаки с размери –
дължина 18 см и широчина 13 см.*

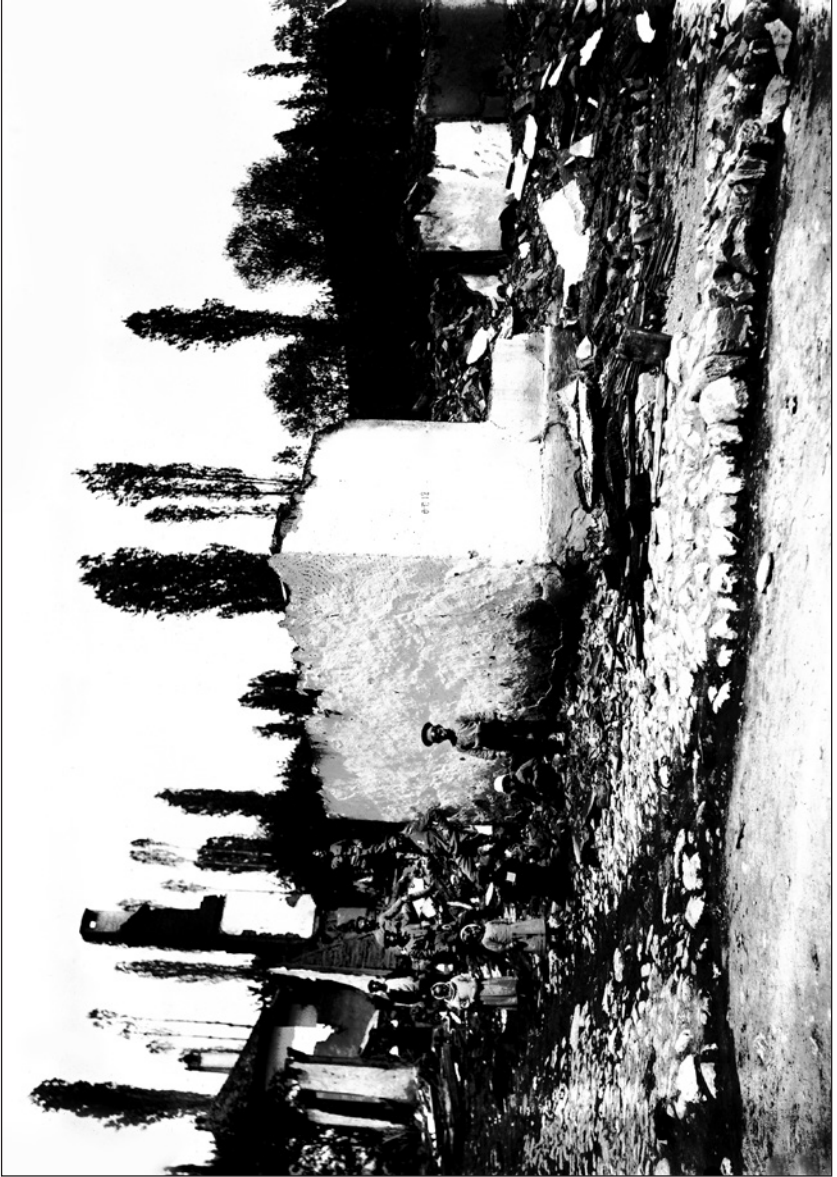

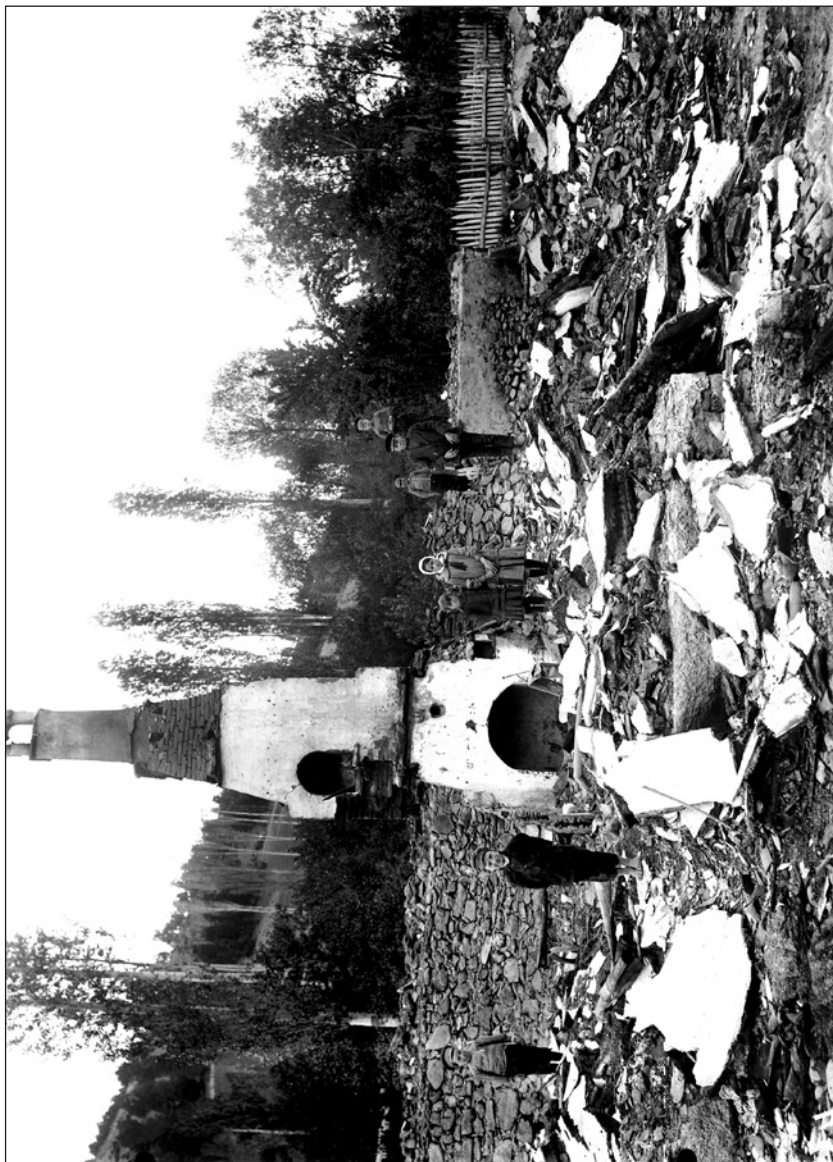

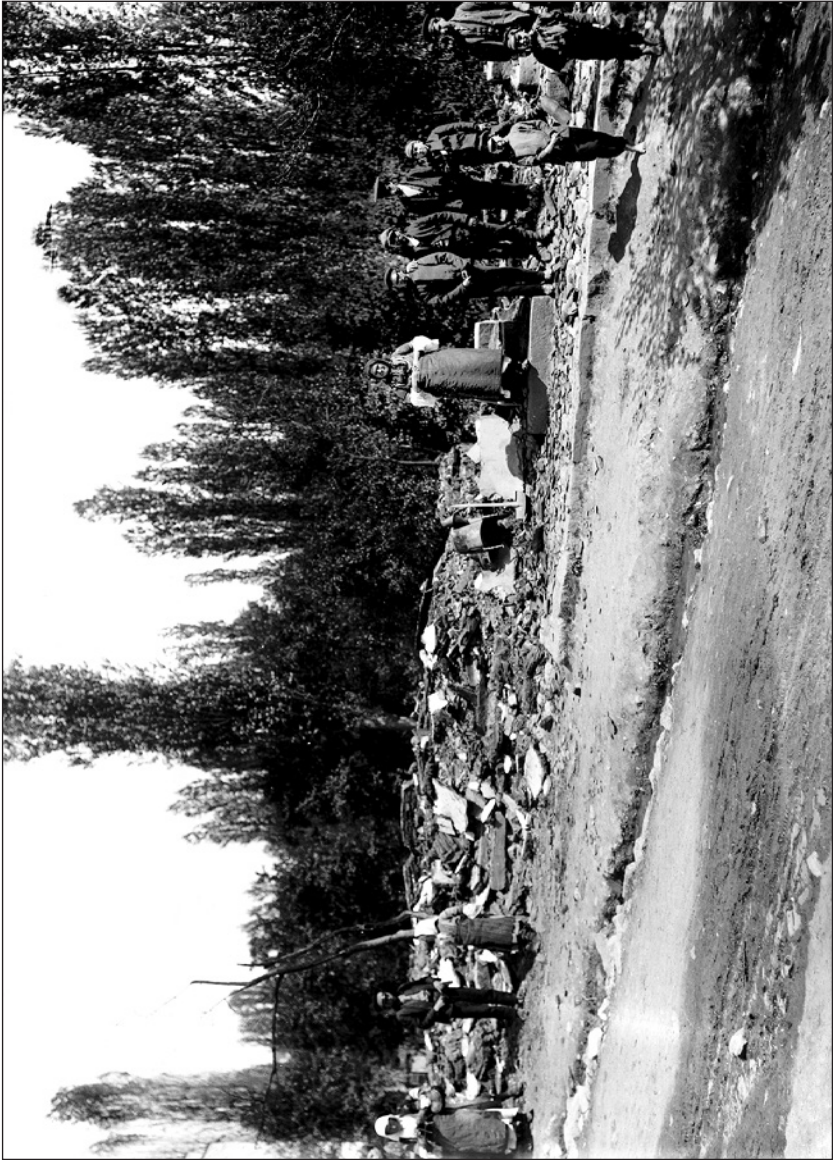

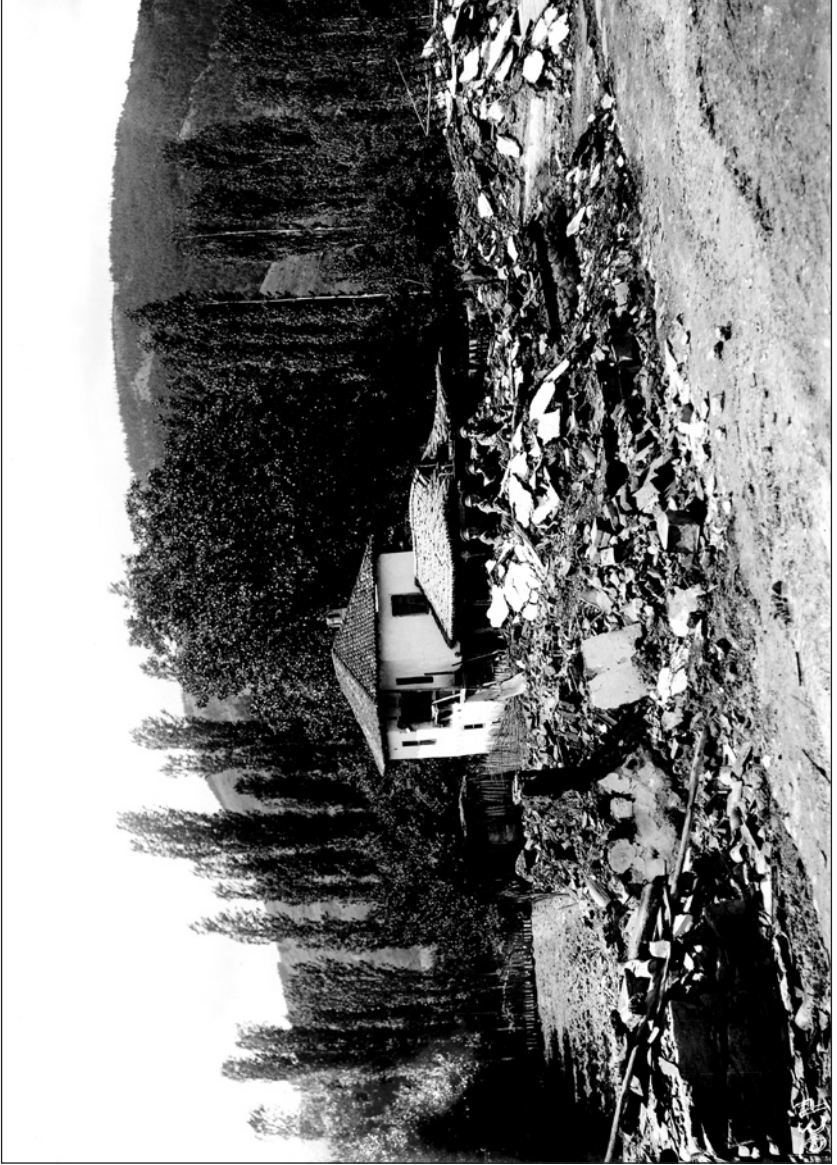

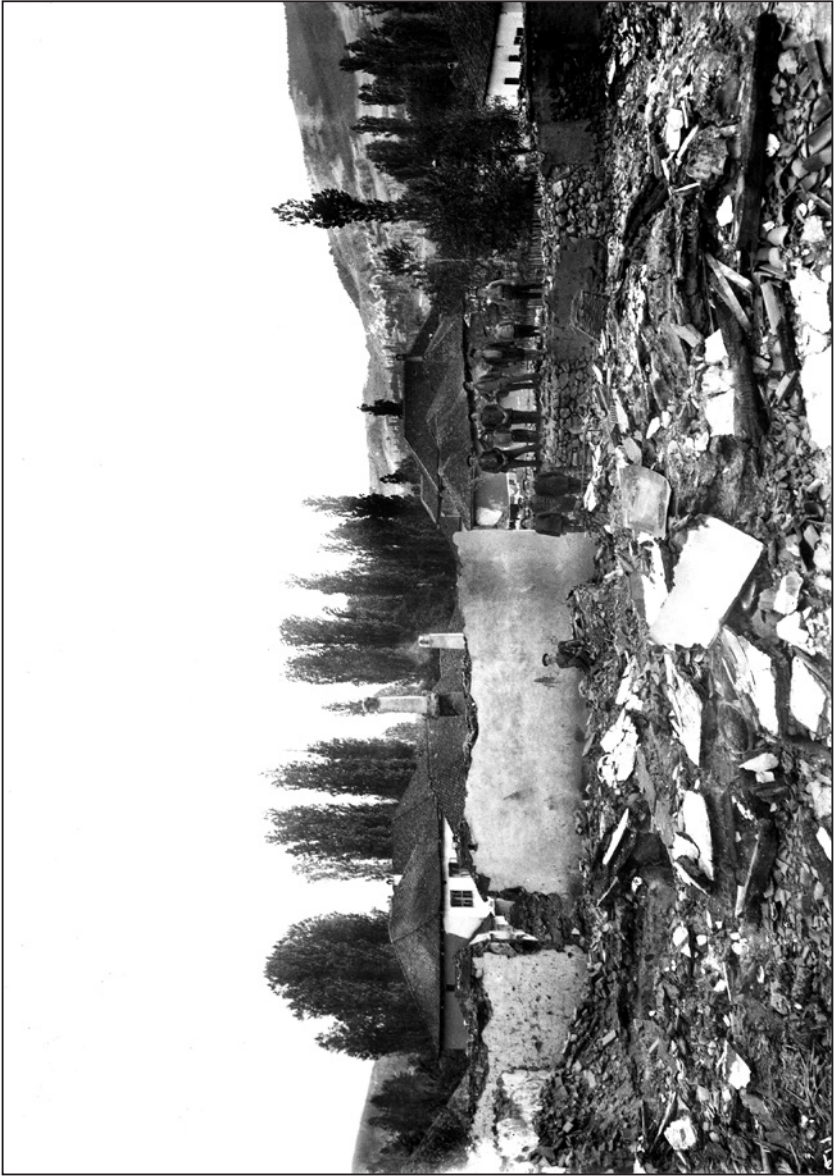

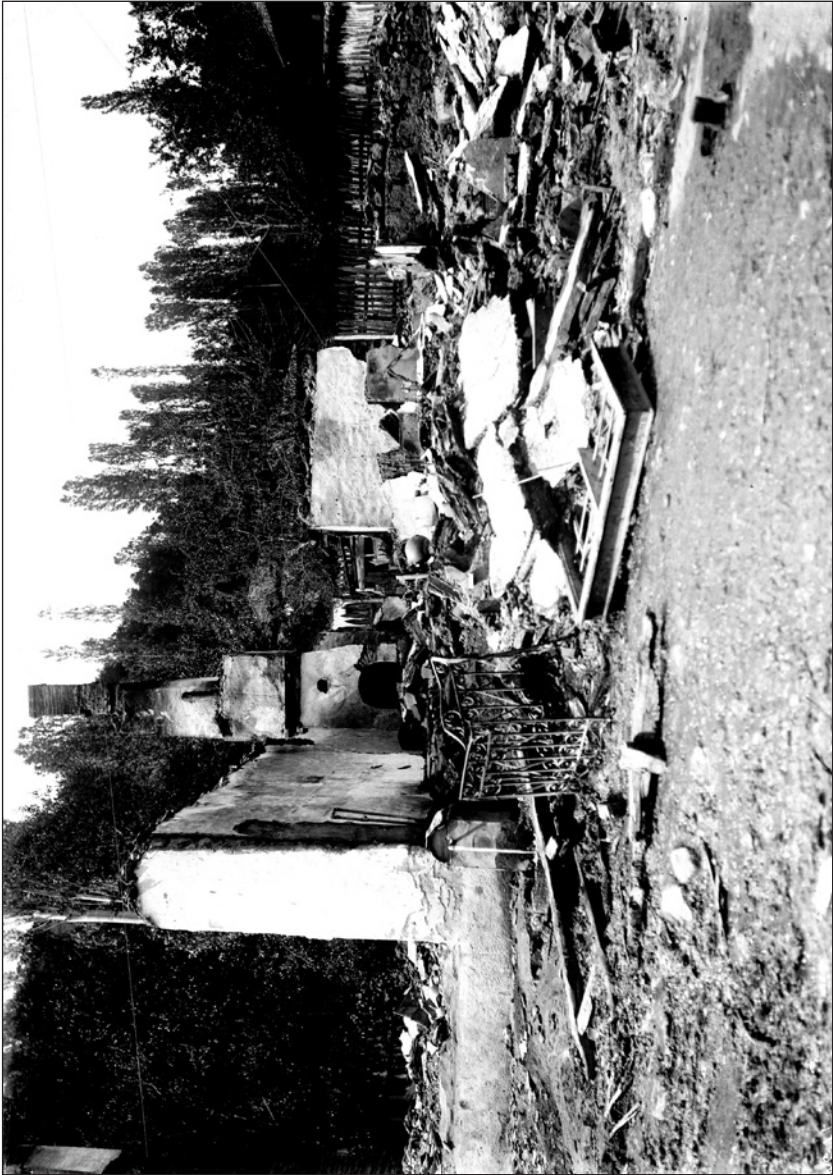

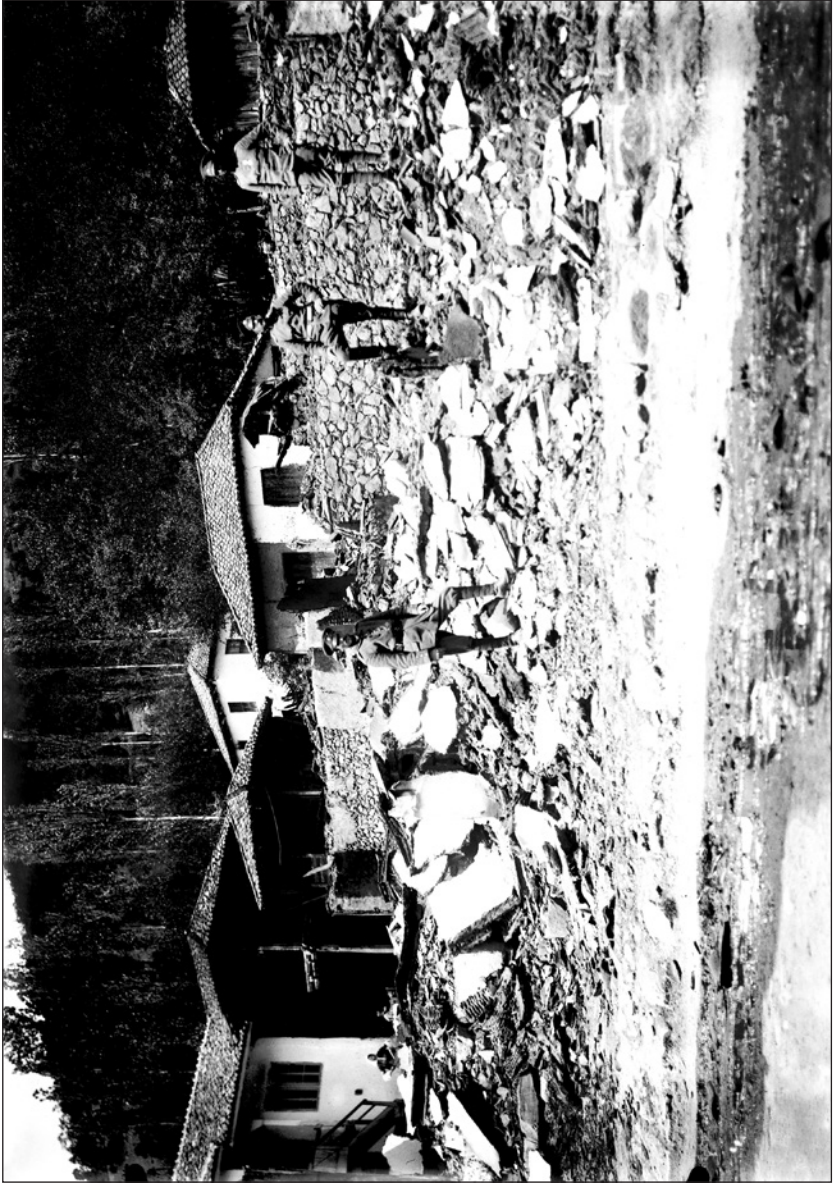

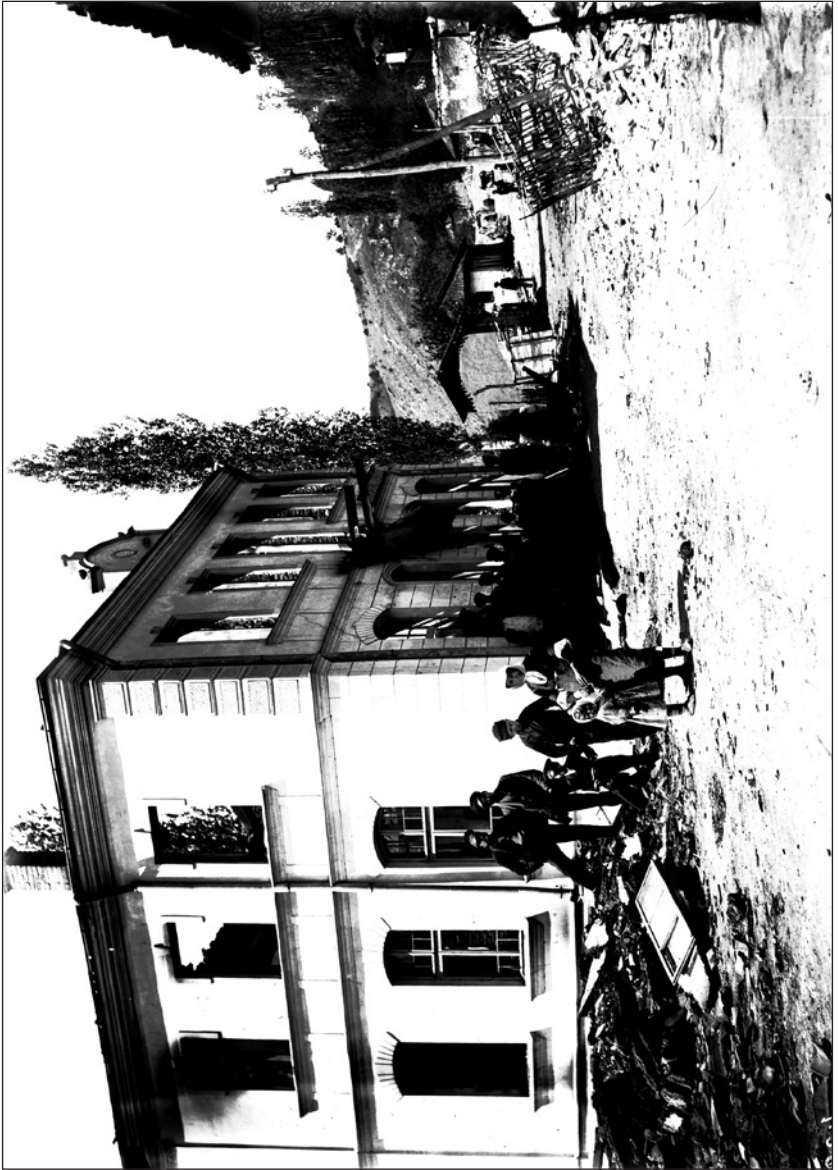

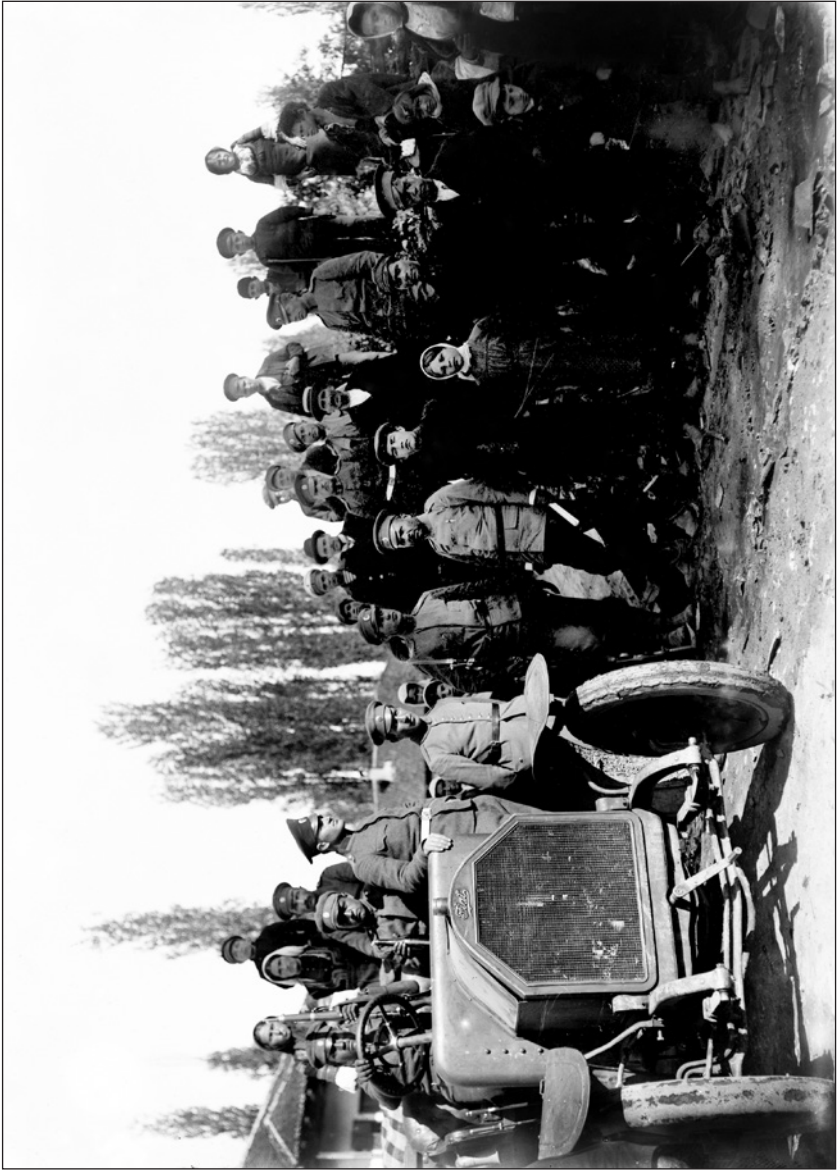

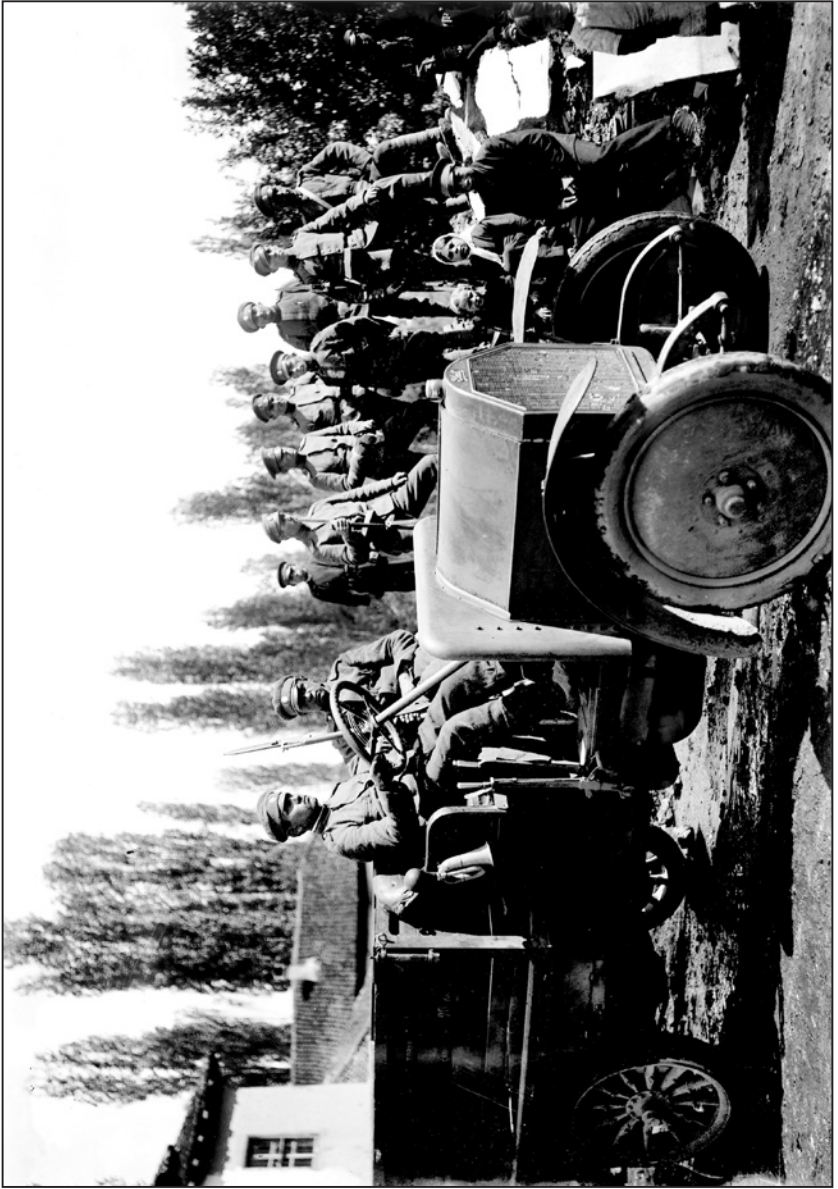

Надгробен паметник на Рангел Гергинов в с. Горна Любата.

Надгробен паметник на Стою Яначков Попов в с. Долна Любата.

*Надгробен паметник на Стою Яначков Попов в с. Долна Любата.
Детайл.*

Българи от Босилеград всяка година на 15 май почитат паметта на убития Стою Яначков Попов на гроба му в с. Долна Любата.

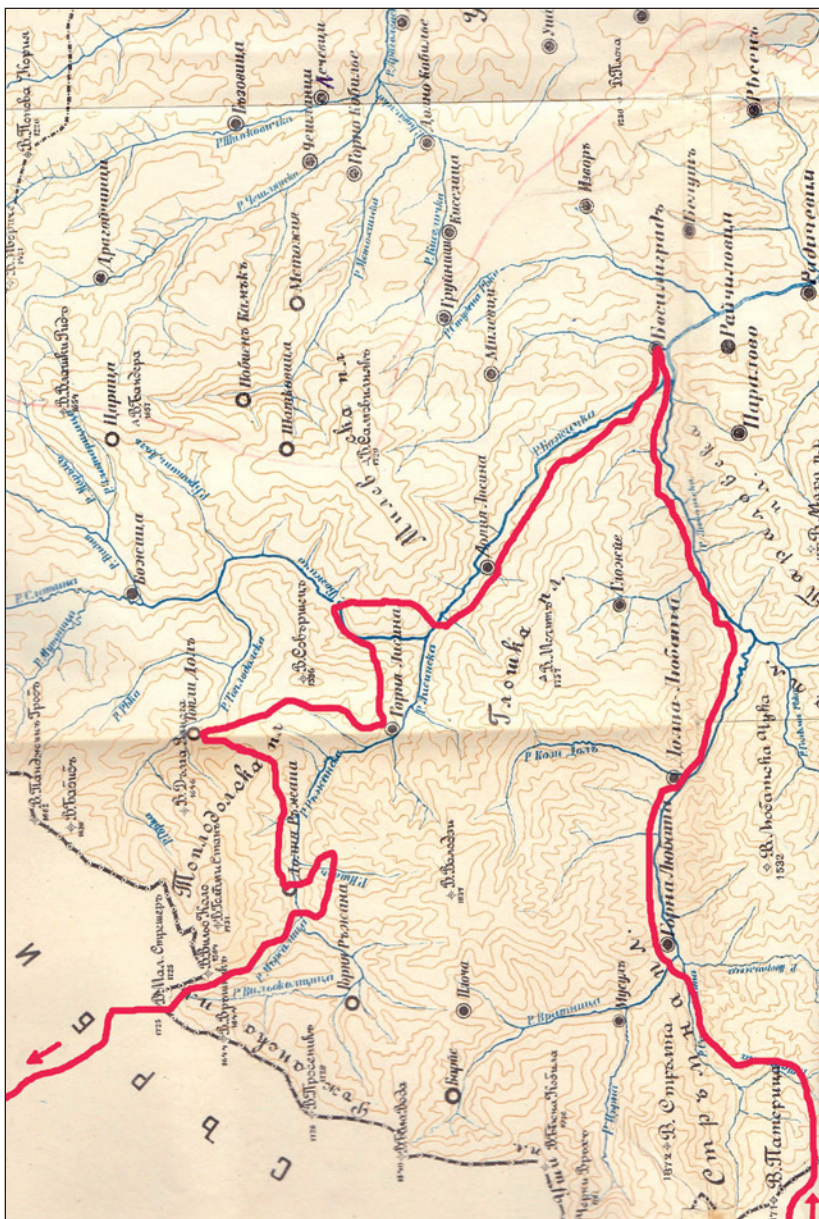
Надгробен паметник от Босилеград с надпис: „Тук почива Севетка Станкова, убита на 28 юни 1913 г. на 18 г. от сърбите“.

Надгробен паметник на поручик Генчо Неделков в с. Божница.

*Надгробен паметник на поручик Генчо Неделков в с. Божица.
Детайл.*

Картохема с маршрута на четата на К. Печенац в Босилеградско.